

ΧΡΟΝΙΚΑ זכרונות

ΕΚΔΟΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΕΘΝΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟΜΟΣ 34ος • ΑΡ. 9

231 • ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΜΑΡΤΙΟΣ 2011 • ΣΕΒΑΤ - ΑΔΑΡ Β' 5771

Εβραιοφαγίας το ανάγνωσμα

Του ΠΑΝΤΕΛΗ ΜΠΟΥΚΑΛΑ

ΕΙΝΑΙ ΠΟΛΥ ΒΟΛΙΚΑ τα σενάρια που καταφέρνουν να συνοψίσουν αιώνων ή και χιλιετιών ιστορία με ελάχιστα λόγια και σε λίγες σκηνές. Σου δίνουν έτοιμη την απάντηση, καλά λειασμένη, ώστε να μην κινδυνέψεις αν την καταπιείς, και σε βγάζουν από τη στενοχώρια της αμφιβολίας και από τον κόπο της αμφισβήτησης. Γι' αυτό και θριαμβεύουν εμπορικά όσα μυθιστορήματα ή κινηματογραφικές ταινίες προσφέρουν μια εύληπτη ολική ερμηνεία του σύμπαντος κόσμου. Άλλοι σεναριογράφοι λοιπόν, της αντισυμβατικής τάχα ιστοριογραφίας, διατείνονται ότι η ανθρωπότητα διοικείται από τους εξωγήινους πλάστες μας, που παίρνουν ανθρώπινη μορφή για να μας ξεγελούν και να μην μπορούν να τους αποκαλύπτουν οι άντρες με τα μαύρα, σπεσιαλίστες εξωγήινοθηρευτές. Μας κατασκεύασαν, λέει, μια φορά κι έναν καιρό για να κάνουν χάζι μ' εμάς τα πειραματόζωά τους και μας χειραγωγούν, ώσπου να βαρεθούν και να πάνε σε άλλον πλανήτη να συνεχίσουν το παιχνίδι τους.

ΑΛΛΟΙ ΚΑΤΟΧΟΙ των απορρήτων μυστικών επιμένουν σε γήινες ερμηνείες. Και κηρύσσουν ότι τα ηνία του έρμου του κόσμου τα κρατάει κάποια παντοδύναμη Λευκή Αδελφότητα, σκοτεινότερη παρά το όνομά της, ή οι Μασόνοι ή οι Ιππότες (της Ρόδου, του Ρόδου, της Στρογγυλής Τραπέζης, της Ελεεινής Τραπέζης, ό,τι σκεφτεί ο καθένας) ή οι Νεφελίμ που ζουν ανάμεσά μας ή ο 666 κ.ο.κ. Αλλά εκείνοι που έχουν από παλιά τα πρωτεία στη συνωμοσιολογική σεναριογραφία είναι οι Εβραίοι. Αυτοί φταίνε για όλα, όπως

μπορούν να βεβαιώσουν και τα παραμύθια πολλών ευρωπαϊκών λαών, όπου ο λαϊκός χριστιανισμός μορφοποιείται σε οξύ αντιεβραϊσμό, με πυρήνα τη Σταύρωση. Φταίνε για τον καπιταλισμό, φταίνε και για τον κομμουνισμό και για την ψυχανάλυση, και για το Χόλιγουντ και βέβαια, βεβαιότατα, για την τωρινή κρίση.

ΚΑΙ ΦΤΑΙΝΕ ΓΙΑ ΤΟ ΟΛΟΚΑΥΤΩΜΑ. Για το Άουσβιτς και το Νταχάου. Γιατί; Επειδή (αντιγράφω κατά γράμμα) «ο Αδόλφος Χίτλερ ήταν όργανο του διεθνούς σιωνισμού και χρηματοδοτήθηκε από την περίφημη οικογένεια Ρότσιλντ, με μοναδικό σκοπό να πείσει τους Εβραίους να φύγουν από την Ευρώπη και να κατεβούν στο Ισραήλ για να συστήσουν μια νέα αυτοκρατορία». Μάλιστα. Οι Εβραίοι δηλαδή χρηματοδότησαν τον εξολοθρευτή τους, την εξόντωσή τους, άρα λοιπόν η ευθύνη είναι αποκλειστικά δική τους. Ποιος τα λέει όλα τούτα; Ο μητροπολίτης Πειραιώς Σεραφείμ τα λέει, γνωστός και από τη χριστιανικότερη συγχώρεση που έδωσε στον Στίβεν Χόκινγκ, αναγνωρίζοντάς του, ο μεγάλθυμος, «το ελαφρυντικόν της συγχύσεως του νοός του από την αφόρητο σωματική δυστυχία του». Και τα λέει αυτά ο σεβασμιώτατος επειδή γνωρίζει ότι τη σφοδρή αντιπάθειά του για τους Εβραίους τη συμμερίζονται εκ παραδόσεως αρκετοί στα μέρη μας, που παραβλέπουν ότι και ο Χριστός, Εβραίος γεννήθηκε· όχι, δεν ήταν Έλληνας, όπως ισχυρίζονται άλλοι ευφάνταστοι σεναριογράφοι.

[Καθημερινή, 29.12.2010]

Από του παρόντος τεύχους το περιοδικό «Χρονικά» θα εκδίδεται ανά τρίμηνο.

ΕΙΚΟΝΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ: Εβραία της Θεσσαλονίκης με χαρακτηριστική ενδυμασία των αρχών του προηγούμενου αιώνα σε παλαιά καρτ ποστάλ (Αρχείο Μωϋσή Κ. Κωνσταντίνου).

Παροιμίες Σολομώντος και διδαχή ΑΜΕΝ-ΕΜ-ΟΡΕΤ

Του ΔΗΜΗΤΡΗ ΤΣΙΝΙΚΟΠΟΥΛΟΥ

Η αρχαία Αίγυπτος, η Μεσοποταμία και η Εγγύς Ανατολή γενικότερα, έχουν να μας επιδείξουν 40 διάφορες συλλογές Παροιμιών, διδαχών και γνωμικού λόγου, που εκτείνονται από τη ρωμαϊκή εποχή μέχρι την 3^η χιλιετία π.Χ. Ο τύπος και η μορφή τους ομοιάζει μ' αυτόν που παρουσιάζει το βιβλίο των βιβλικών Παροιμιών.

Το υλικό αυτό διδακτικής ποιήσης που έχει συγκεντρωθεί από τους αρχαιολόγους και τους λόγιους, επέτρεψε στους μελετητές να κάνουν μια ευρύτερη και ακριβέστερη θεώρηση του παροιμιακού λόγου που αποθησαυρίστηκε στο βιβλίο των Παροιμιών της Παλαιάς Διαθήκης. Για τη μελέτη της αρχαίας βαβυλωνιακής σοφίας που διαφυλάχτηκε διάσπαρτη —γραμμένη σε δεκάδες πινακίδες και λίθους— κλασική παραμένει η εργασία του W.G. Lambert, *Babylonian Wisdom Literature* (Oxford, 1960). Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει ο γνωμικός λόγος του Σουμέριου *Σουρρουπάκ* (3^η π.Χ. χιλιετία) και ακόμα περισσότερο του *Αχικάρ* (χρονολογείται από τον 5^ο αιώνα π.Χ.) στην αραμαϊκή γλώσσα (το υλικό του υπαινίσσεται μια προγενέστερη ασσυρο-βαβυλωνιακή προέλευση). Ο *Αχικάρ*, εμφανίζει σε μερικά σημεία κάποια ομοιότητα με τον παροιμιακό λόγο της Π.Δ., ιδιαίτερα στα κεφάλαια 23 και 24.

Η ανακάλυψη και η έρευνα εκατοντάδων πινακίδων από την αρχαία Ουγκαρίτ της Φοινίκης, που ανακαλύφθηκαν από το 1929 και εντεύθεν από τους Γάλλους C.F. Schaeffer και G. Chenet, κατέδειξε ότι η μετρική μορφή του παραλληλισμού των μελών που υπάρχει στις Παροιμίες, βρίσκεται σε απόλυτη συμφωνία με τον ποιητικό ρυθ-

μό της Ουγκαριτικής επικής φιλολογίας (έπος του Βάαλ κ.ά.). Η αριθμητική φόρμουλα X, X+1 που εμφανίζεται στις Παροιμ. 6:16-19, εμφανίζεται και σε Χαναανιτικά Ουγκαριτικά κείμενα που χρονολογούνται από το 14^ο π.Χ. αιώνα και εντεύθεν.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι συλλογές που προέρχονται από την Αίγυπτο. Από την αρχαία Αίγυπτο στη 2^η χιλιετία, έχουμε αξιόλογο σοφολογικό υλικό, όπως τη διδαχή του βασιλιά Meri-ka-re, του βεζίρη Ptahotep, του βασιλιά Amen-em-het, τη διδαχή του Anī κ.ά. Οι συλλογές αυτές είναι γνωστές ως διδαχές (instructions) εμπεριέχουν συμβουλές, και απευθύνονται από τους συγγραφείς τους σε νεότερα άτομα που τα αποκαλούν “Υιέ μου”, όπως ακριβώς γίνεται και στις εβραϊκές Παροιμίες (Σολομώντος). Για τη διδαχή και το γνωμικό λόγο του βεζίρη Πτα-χο-τέπ έγραψα ήδη στο βιβλίο μου “Φως εξ ανατολής” (Ελληνικά Γράμματα 1966), όπου παραπέμπω και τον αναγνώστη για περισσότερες πληροφορίες.

☆☆☆

Από ορισμένους μελετητές, στενές ομοιότητες έχουν επισημανθεί ανάμεσα στις Παροιμίες 22:17 - 24:22 και στο γνωμικό λόγο του Αιγύπτιου *Amen-em-oret* (*Αμένοφι*), ο οποίος έγραψε μια διδαχή για το γιο του, συμβουλεύοντάς τον να δείχνει σεβασμό στους ηλικιωμένους και εκτίμηση στους ανθρώπους. Η διδαχή του Amen-em-oret, υιού του Kanakht, παρουσιάζει επίσης περισσότερο ενδιαφέρον, από τις άλλες Αιγυπτιακές διδαχές, γιατί διακρίνεται, για τη μικρότερη υλιστική άποψη της ζωής και την έλλειψη περαιοτολογίας.

Αυτό το γεγονός της ομοιότητας οδήγησε πρω-

τοπόρους Αιγυπτιολόγους μελετητές, όπως τον Humbert, τον A. Ehrman κ.ά., να συμπεράνουν την εξάρτηση του γνωμικού λόγου του Εβραίου Παροιμιαστή από τον Αιγύπτιο, λόγω της εν γένει αρχαιότητας της αιγυπτιακής φιλολογίας. Ιδιαίτερη βαρύτητα για τη διαμόρφωση της γνώμης αυτής, έπαιξε το γεγονός ότι ο Adolf Ehrman υπέθεσε, ότι, στο χωρίο Παροιμ. 22:20 υπάρχει παραφθορά των λέξεων (“Και συ δε απογράψαι αυτά σεαυτώ τρισσώς” Ο’), που θα έπρεπε να μεταφραστεί ως “τριάντα λόγοι”. Και τούτο, για να συμφωνεί με τα τριάντα κεφάλαια της διδαχής του Amen-em-opef. Ορισμένες σύγχρονες μεταφράσεις, ακολουθώντας αυτήν την άποψη προχώρησαν ήδη στο να διαιρέσουν το τμήμα Παροιμίες 22:17 - 24:22 σε 30 χωρία ξεχωριστά από την κανονική διάκριση των εδαφίων, και αποδίδουν το εδ. 22:20 ως “*Τριάντα ρητά με συμβουλές και γνώσεις έγραψα για σένα*» (Πρβλ. τη Νέα μετάφραση της Ελληνικής Βιβλικής Εταιρίας 1997, καθώς και τη Good News Bible, τη New English Bible κ. ά.).

Ηερμηνεία όμως αυτή, αποδείχτηκε αργότερα εσφαλμένη και έχει εγκαταλειφθεί από τους νεότερους μελετητές. Η θεωρία της επίδρασης του Αιγύπτιου Amen-em-opef στην εβραϊκή γνωμολογία έχει επικρατήσει ανάμεσα στους λόγιους, ενώ ο Αιγυπτιολόγος E. Drioton υπήρξε απ’ τους λίγους, που, στηριζόμενος σε γραμματικούς και συντακτικούς λόγους, υποστήριξε το αντίθετο. Ότι δηλ., ο Amen-em-opef είναι βασισμένος σε αρχαία σημιτική πηγή, δοθέντος, μάλιστα, ότι οι ειδικοί δεν είναι σύμφωνοι για τη χρονολογία του γνωμικού του λόγου, που τον τοποθετούν ανάμεσα στο 1000-600 π.Χ., με περισσότερη πιθανότητα τον 7^ο-6^ο π.Χ. αιώνα (J. Pritchard, ANET, Εισαγωγή του John A. Wilson).

Ωστόσο, λεπτομερέστερη έρευνα κατέδειξε ότι η ομοιότητα αυτή είναι περιορισμένη. Εκτείνεται μόνο στο 1/3 του παραπάνω τμήματος των Παροιμιών (έχουν εντοπιστεί περί τα δέκα παράλληλα - ομοιότητες). Αυτή, μπορεί να εξηγηθεί πολύ καλύτερα με την αναγνώριση ότι το υλικό των Παροιμιών είναι αρχαιότατο και ότι τόσο

αυτό, όσο και ο Αμένοφης, μπορεί να στηρίζονται σε “κοινή σημιτική πηγή”, εφόσον ανάγονται στο ίδιο φιλολογικό και πολιτιστικό περιβάλλον. Επί πλέον, όπως παρατήρησε ο Αιγυπτιολόγος H.W. Fairman, καθηγητής Αιγυπτιολογίας στο Πανεπιστήμιο του Λίβερπουλ, το κείμενο των διδαχών του Αμενεμόπε ή Αμένοφι είναι εξαιρετικά δύσκολο, καθ’ όσον χρησιμοποιούνται σ’ αυτό μη Αιγυπτιακοί ιδιωτισμοί και ιδέες, καθώς επίσης γίνεται χρήση ενός ασυνήθιστα μεγάλου τμήματος σημιτικών δάνειων λέξεων. Φαίνεται, λοιπόν, ότι η διδαχή του Αμενεμόπε είναι μάλλον μια μετάφραση από ένα αρχικό σημιτικό κείμενο. Άποψη που υποστήριξε σθεναρά ο R.O. Kevin με την διατριβή του *The Wisdom of Amen-em-opef and its Possible Dependence upon the Hebrew Book of Proverbs* (Philadelphia, 1931).

Να κάποια ενδιαφέροντα παράλληλα μεταξύ παροιμιών και της διδαχής αυτής.

*Πιο γλυκό είναι το ψωμί
Όταν η καρδιά είναι χαρούμενη
από τα πλούσια γεύματα μέσα στη θλίψη*
(Αμεν. IX 5-8)
το ίδιο (Αμεν. XVI, 13)

*«Καλύτερο ένα πιάτο
με λάχανα, αλλά με αγάπη,
παρά μόνος καλοθρεμμένος και με μίσος».*
(Παρ. 15: 17)

και

*«Καλύτερα ξερό ψωμί
και κρήνη, παρά ένα σπίτι
με ψητά γεμάτα, και διχόνοια».*
(Παρ. 17: 2)

*«Μην επικοινωνείς με μισητό άνθρωπο
Μην τον επισκέπτεσαι για συνομιλία»
μας λέει ο Αμένοφης.*
(Αμεν. IX 13 επ.)

*«Μην πιάνεις φιλία με άνθρωπο που θυμώνει,
Και με άνθρωπο ευέξαπτο μη συμπορεύεσαι»
λέει ο Παροιμιαστής.*
(Παροιμ. 22: 24)

«Όσον αφορά έναν γραμματέα
εξειδικευμένο στο γραφείο του,
αυτός θα γίνει άξιος να γίνει αυλικός».

(Αμεν. XXVII, 16 επ)

«Είδες άνθρωπο επιτήδειο
στα έργα του;
αυτός θα παρασταθεί ενώπιον βασιλέων».

(Παροιμ. 22: 29)

«Μη μετακινείς τα διακριτικά σημεία στα όρια
της οργωμένης γης
ούτε να διεισδύσεις στα σύνορα μιας χήρας»
συμβουλεύει ο Αμένοφισ.

(Αμεν. VII, 12, 15)

«Να μην μετακινείς όρια παλιά
που έθεσαν οι πατέρες σου».

(Παροιμ. 22: 28)

και

«Μη μετατοπίζεις τα παλιά όρια ιδιοκτησίας
και μη καταπατείς τα χωράφια
των ορφανών».

(Παροιμ. 23: 10) λένουν οι Παροιμίες.

«Τα πλούτη κατασκευάζουν
για τον εαυτό τους φτερά
όπως έχουν οι χήνες
και πετούν στους ουραμούς»
σημειώνει ο Αμένοφισ.

(Αμεν. IX, X5)

«Μην μοχθείς ν' αποκτήσεις πλούτη...
Διότι κατασκευάζουν φτερά
σαν του αετού και πετούν
μακριά στους ουραμούς»
παρατηρεί ο Παροιμιαστής.

(Παροιμ. 23: 4)

Εδώ, θα πρέπει να σημειώσουμε ακόμη, ότι
ίσως, και ο εβραϊός Παροιμιαστής σαν σο-
φός, θα μπορούσε να έχει επιλέξει και χρη-
σιμοποιήσει άλλες παλαιότερες παροιμίες ή γνω-

μικά που κυκλοφορούσαν στην εποχή του, ως
αποδεδειγμένης πρακτικής ηθικής αξίας και χρη-
σιμότητας. Έτσι, δημιούργησε μιαν ανθολογία με
“σοφά αποφθέγματα”, ξαναδουλεύοντας τα παλιά,
με τη δική του προσωπική σμίλη, προσθέτοντας
τις δικές του εκτεταμένες παρατηρήσεις, απόψεις
και νουθεσίες, ως άνθρωπος σοφός με θεία όμως
εμπειρία. Δεν συμπεριέλαβε σ’ αυτές τίποτα που
δεν ευθυγραμμίζονταν με τα standards του Θεού
και την ηθική του Ισραήλ. (Derek Kinder, πρβλ.
Pat and David Alexander, Proverbs, στο The Lion
Handbook to the Bible, 1999).

Είναι γνωστό ακόμη, ότι διανοητές που έζη-
σαν σε διαφορετικά μέρη της γης και σε διαφορε-
τικές περιόδους χωρίς καμία επαφή μεταξύ τους,
σε κοινά θέματα, έχουν κατά καιρούς εκφραστεί
με όμοιο τρόπο και έχουν διατυπώσει γνώμες που
έχουν εξαιρετική ομοιότητα. Η ομοιότητα δεν ση-
μαίνει κατ’ ανάγκην και δάνειο ή επίδραση. Γι’
αυτό και νεότεροι μελετητές (Κ.Α. Kitchen, D.A.
Hubbard, R.K. Harrison) έχουν καταλήξει ότι δεν
υπάρχει κάποια “ειδική σχέση” μεταξύ διδαχής
Αμένοφισ και Παροιμιών.

☆☆☆

Ημελέτη όμως και η σύγκριση του εξωβι-
βλικού γνωμικού λόγου με τις Παλαιο-
διαθηκικές Παροιμίες οδήγησε τους με-
λετητές να καταλήξουν σε ορισμένα πολύ ενδια-
φέροντα συμπεράσματα, μερικά απ’ τα οποία εί-
ναι τα επόμενα:

1 Κατ’ αρχάς διαπιστώθηκε ότι η βιβλική σοφι-
•ολογική γραμματεία δεν είναι μια απομονω-
μένη φιλολογία ή φαινόμενο διδακτικής ποίησης,
αλλά μέρος μιας πλατιάς πολιτισμικής κληρονο-
μιάς του αρχαίου κόσμου της Εγγύς Ανατολής με
κοινή καταγωγή και κοινά μορφικά στοιχεία (πα-
ραλληλισμός των μελών).

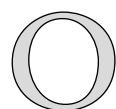
2 Οι ομοιότητες που υπάρχουν μεταξύ της σο-
•φίας του αρχαίου ανατολικού κόσμου και
της βιβλικής γνωμικής ποίησης μαρτυρούν για
την αρχαιότητα της τελευταίας. Γιατί, αν οι Βαβυ-
λώνιοι, οι Αιγύπτιοι και οι Φοίνικες, είχαν γνωμι-
κό λόγο που ανάγεται στη 2^η π.Χ. χιλιετία και πιο

μπροστά, δεν υπάρχει λόγος ν' αρνηθούμε ότι το ίδιο συνέβαινε και με τους Εβραίους. Η ομοιότητα, ανατρέπει τον ισχυρισμό της αρνητικής κριτικής περί μεταγενέστερης τάχα εμφάνισης και ανάπτυξης της γνωμικής ισραηλιτικής σοφολογικής ποίησης, άποψη που εξακολουθεί να διακρατείται σ' ορισμένες σχολές και θεολογικούς κύκλους.

3. Παρά τις ομοιότητες (στη μορφή και στο περιεχόμενο) που μπορούν να επισημανθούν και να υποδειχθούν ανάμεσα στο εξωβιβλικό σοφολογικό υλικό και στη βιβλική γνωμική ποίηση, υπάρχουν και σημαντικές διαφορές. Τα κείμενα της Αιγύπτου, της Μεσοποταμίας, της Ουγκαρίτ, κ.λπ. είναι *ανάμεικτης ηθικής* και καλλιεργούν την καιροσκοπία - φαινόμενο που παρατηρείται άλλωστε και στα άλλα γειτονικά με τον Ισραήλ έθνη. Στις σκέψεις του Αμεν-ομ-οπε υπάρχουν επίσης και σκέψεις μοιρολατρίας, όπως φαίνεται από το ρητό του: «Η ώρα του ανθρώπου είναι γραμμένη από πριν» κάτι που δεν μπορεί να βρεθεί στις Παροιμίες Σολομώντος. Όπως ήδη διαπιστώσαμε, αρκετά γνωμικά ομοιάζουν με Παροιμίες και αποφθέγματα άλλων σοφών. Και, «παράλληλα», σε μερικές περιπτώσεις υπάρχουν και με το γνωμικό λόγο της Άπω Ανατολής και ιδίως του Λάο Τσέ στο «*Ταό Τέ Κίνγκ*» (βιβλίο του λόγου και της φύσης). Αλλά το σύνολο της ηθικής διδαχής και σοφίας της Άπω Ανατολής οδηγεί μάλλον στην αταραξία και απάθεια: «*Όποιος αγγίζει κάτι, το χαλά. Όποιος κρατά κάτι το χάνει. Ο συνετός τίποτα δεν αγγίζει και τίποτα δεν χάνει. Γι' αυτό λέει ο συνετός: Δεν κάνω τίποτα*» - διδάσκει ο Λάο Τσέ.

Αντίθετα, στις παλαιοδιαθηκικές παροιμίες, έμφαση δίδεται στη «θεία σοφία» ως οδό ζωής στον φόβο (σεβασμό) του Γιαχβέ, και στη θετική συμπεριφορά (εκδήλωση ευσέβειας, αγάπης, εργατικότητας κ.λπ.), για επίτευξη ευημερίας, ειρήνης, δικαιοσύνης και πληρότητας ζωής (R.N. Gordon). Η ηθική διδαχή είναι ακτιβιστική και, υψηλότερης στάθμης, εμπεριέχουσα εν σπέρματι χριστιανικές αρχές. Όπως λόγου χάριν τα λόγια που διαβάζουμε στο χωρίο Παροιμίες 25:21, 22.

*«Όταν πεινάει ο εχθρός σου,
δωσ' του να φάει ψωμί·
και όταν διψάει δώσ' του νερό να πιει·
γιατί έτσι πάνω στο κεφάλι του
κάρβουνα του σωρεύεις αναμμένα,
και θα σε ανταμείψει ο Κύριος»*
(πρβλ. Αποστόλου Παύλου Προς Ρωμαίους κεφ. 12:20).

λη η συλλογή των Παροιμιών έχει θρησκευτικό-παιδαγωγικό χαρακτήρα. Στη διδαχή του Amen-em-oret μπορεί να βρούμε την παραίνεση «μη θλίβεις τον πτωχό και τον δυστυχή» (Amen., κεφ. 2), αλλά δεν θα βρούμε τη βιβλική αιτιολογία «Διότι ο Κύριος θα εκδικάσει την δίκην αυτού» (22:23). Όσο κι αν ψάξουμε δεν θα βρούμε παράλληλο της παραινέσεως «το όνομα του Γιαχβέ είναι πύργος οχυρός· ο δίκαιος ο καταφεύγων εις αυτόν είναι εν ασφαλεία» (18:10), ή «ο φόβος του Κυρίου είναι πηγής ζωής απομακρύνων από παγίδων θανάτου» (14:27). Και πολύ περισσότερο:

*«Τον εαυτό σου μην τον θεωρείς σοφό.
Να σέβεσαι τον Κύριο
και ν' απομακρύνεσαι απ' το κακό.
Αυτό θ' αποβεί γιατρεία στο σώμα σου...»*
(Παροιμ. 7:7,8)

Η: «Ο Φόβος του Γιαχβέ είναι η απαρχή της σοφίας». (Παρ. 1:7)

Ο Θεός, και ο φόβος (η ευσέβεια) του Θεού -έκφραση που υπάρχει περίπου δεκαπέντε φορές- βρίσκονται στην αρχή και στο τέλος σχεδόν κάθε παροιμιακής σκέψης, πράγμα βέβαια που απουσιάζει, ή εμφανίζεται ελάχιστα σε εξωβιβλικές διδαχές. Πράγματι, όπως μπορεί ν' αποδειχτεί, το βιβλίο των Παροιμιών της Παλαιάς Διαθήκης αποτελεί έναν «θρίαμβο της εμπειρικής λογικής» (Ουίλιαμ Ολμπράιτ), και λίγα βιβλία θα μπορούσαν να το ξεπεράσουν σε θέματα πρακτικής σοφίας ακόμη και στην εποχή μας.

[Ο κ. Δημήτρης Τσινικόπουλος είναι δικηγόρος και μελετητής θρησκευτικών, νομικών και κοινωνικών θεμάτων τα οποία έχει περιλάβει σε σειρά βιβλίων του].

ΑΣΕΡ ΜΩΥΣΗΣ:

«Τα Τρίκαλα με γαλούχησαν... η Ιερουσαλήμ με τίμησε»

Του ΡΑΦΑΗΛ ΜΩΥΣΗ

Αρχίζω με ευχαριστίες προς τους διοργανωτές για την ευκαιρία που μου έδωσαν να παρακολουθήσω και να μιλήσω σε αυτή την εκδήλωση στην ωραία πόλη των Τρικάλων.

Δεν έχω γεννηθεί και δεν έζησα ποτέ στα Τρίκαλα έχω όμως, από τον από πατρός παππού μου, όνομα και επώνυμο γνήσιου Τρικαλινού. Σύμφωνα με χειρόγραφο σημείωμα της μητέρας μου, όταν έγινε στα Τρίκαλα για πρώτη φορά από τις Ελληνικές Αρχές απογραφή των μελών της Ισραηλιτικής Κοινότητας, τα περισσότερα ονόματα των εβραίων δεν είχαν επίθετα αλλά δύο ή τρία πρώτα ονόματα. Έτσι, ο παππούς μου ήταν γνωστός με τα δύο πρώτα ονόματα, Ραφαέλ και Μωσέ. Προκειμένου να αποκτήσει ελληνική ταυτότητα, έπρεπε να εγγραφεί με ονοματεπώνυμο και έτσι ο Ραφαέλ και Μωσέ έγινε Ραφαέλ Μωυσής. Ήταν δικαστικός κλητήρας σώ-

θηκε δε και βρίσκεται στα χέρια μου το επαγγελματικό του Ημερολόγιο. Στον Ραφαέλ Μωυσή αναφέρεται το Περιοδικό «ΧΡΟΝΙΚΑ (Οκτώβριος 1978, σ. 7) σημειώνοντας ότι «υπήρξε άτομο ιδιαίτερα δραστήριο στην Εβραϊκή Κοινότητα Τρικάλων με έντονη φιλελληνική δραστηριότητα για την οποία μάλιστα οι τότε Τουρκικές Αρχές τον καταδίκασαν σε θάνατο».

Ο πατέρας μου Ασέρ Μωυσής, που αποτελεί

θέμα της σημερινής σύντομης παρέμβασής μου, παντρεύτηκε την Γιαννιώτισσα Εριέτη ή Γέτη Λεβή, και εγκαταστάθηκε στη Θεσσαλονίκη όπου εγώ γεννήθηκα. Με πατέρα Τρικαλινό και μητέρα Γιαννιώτισσα, ήμουν από μικρός μάρτυρας μιας φιλικής διαφωνίας μεταξύ των γονιών μου για το ποία πόλη είχε τις περισσότερες ομορφιές, τα Τρίκαλα με το ποτάμι και τα γεφύρια της ή τα Γιάννενα με τον Μόλο και τη λίμνη της. Όπως καταλαβαίνετε, η

Μωυσής Ασέρ (1899-1975), Έλλην δικηγόρος, συγγραφέας, μεταφραστής και κοινωνικός ηγέτης του Εβραϊσμού. Σε νεαρά ηλικία (1936) εξελέγη Πρόεδρος της Ισραηλιτικής Κοινότητας Θεσσαλονίκης. Αφού επέζησε του Ολοκαυτώματος, διαδραμάτισε αποφασιστικό ρόλο στην αναδιοργάνωση των Εβραϊκών Κοινοτήτων της Ελλάδος. Χάρη στις δικές του κυρίως ενέργειες, νομοθετήθηκαν από την Ελληνική Κυβέρνηση το Κεντρικό Ισραηλιτικό Συμβούλιο (ΚΙΣ), ο Οργανισμός Περιθάλψεως και Αποκαταστάσεως Ισραηλιτών Ελλάδος (ΟΠΑΙΕ) και δημιουργήθηκαν διάφορες άλλες εβραϊκές οργανώσεις. Αμέσως μετά τη δημιουργία του Κράτους του Ισραήλ το 1948, διορίστηκε Διπλωματικός Αντιπρόσωπος του νεοσύστατου κράτους στην Ελλάδα. Πολυγραφότατος, μετέφρασε στα νέα Ελληνικά διάφορα εβραϊκά θρησκευτικά κείμενα, και εργάστηκε ακούραστα τόσο φυσικά όσο και με την πέννα του για την προώθηση και ενίσχυση των δεσμών μεταξύ Ελλήνων και Εβραίων.

Εγκυκλοπαίδεια Judaica, τόμος 12

συζήτηση αυτή ποτέ δεν κατέληγε σε συμφωνία, ίσως επειδή η μητέρα του Ασέρ ήταν και εκείνη Γιαννιώτισσα και κρατούσε μια προσεκτική ουδετερότητα!

Όπως είχε πει σε μια πρόσφατη ομιλία της στην Αθήνα η κα Ρίτα Σιμαντώβ, χρειάζεται πολύς χρόνος για μια συγκροτημένη παρουσίαση της προσωπικότητας του Ασέρ Μωυσή, ενός ανθρώπου που διέπρεψε συγχρόνως ως επιστήμων νομικός, ως ηγέτης των Εβραϊκών Κοινοτήτων, ως διπλωμάτης και ως λογοτέχνης. Μια τέτοια παρουσίαση έκανε πριν λίγα χρόνια στη Λάρισα ο συνεπώνυμος και γνωστός Θεσσαλός λόγιος Εσδράς Μωυσής. Η ομιλία του έχει τυπωθεί και ασφαλώς είναι διαθέσιμη σε κάθε ενδιαφερόμενο.

Όπως προκύπτει από το βιογραφικό του, ο Ασέρ Μωυσής έζησε 75 περίπου χρόνια. Η πρώτη δική μου παρέμβαση είναι η θεώρηση της σταδιοδρομίας σε τρεις διακριτούς εικοσιπενταετείς κύκλους.

Ο πρώτος μπορεί να ονομαστεί η περίοδος των Τρικάλων. Σε αυτόν περιλαμβάνονται και τα χρόνια των σπουδών του στην Νομική Σχολή του Πανεπιστημίου Αθηνών, αφού το σπίτι του παρέμενε και τα χρόνια των σπουδών του στα Τρίκαλα.

Η δεύτερη εικοσιπενταετία είναι η συνταρακτική περίοδος που αρχίζει με την εγκατάστασή του στη Θεσσαλονίκη, την αλματώδη εξέλιξή του σε νομική προσωπικότητα και κορυφαίο κοινοτικό ηγέτη της εκεί ιστορικής εβραϊκής κοινότητας, αλλά περιλαμβάνει ακόμη τη δραματική περίοδο του πολέμου, της κατοχής, της απελευθέρωσης και της ανάδειξής του σε οργανωτή του μεταπολεμικού ελληνικού Εβραϊσμού αλλά και Διπλωματικού Αντιπροσώπου του Ισραήλ στην Ελλάδα.

Τέλος, η τρίτη εικοσιπενταετία είναι η περίοδος που τον βρίσκει ώριμο και καταξιωμένο και κατά την οποία αφιερώνεται κυρίως στην παραγωγή του πλούσιου συγγραφικού λογοτεχνικού του έργου.

Δεν θα πω τίποτε σήμερα για την εικοσιπενταετία των Τρικάλων. Υπήρξε ασφαλώς στην περίοδο εκείνη της ζωής του, εντυπωσιακή για την ηλικία του κοινοτική και συγγραφική δραστηριότητα

αλλά αυτήν άλλοι παρόντες σήμερα στο ακροατήριο έχουν εντοπίσει και καταγράψει. Ασφαλώς οι μελετητές αυτοί δεν είχαν πρόσβαση -δεν μπορούσαν να έχουν άλλωστε - σε ορισμένα διασκεδαστικά περιστατικά της εποχής που εγώ είχα το προνόμιο να απολαμβάνω από διηγήσεις του Ασέρ Μωυσή, διανθισμένες μάλιστα με το λεπτό χιούμορ που τον χαρακτήριζε. Κάποια από αυτά ίσως σε κάποια άλλη ευκαιρία σε λιγότερο επίσημο περιβάλλον!

Δεν θα πω επίσης τίποτε για την τελευταία εικοσιπενταετία, την περίοδο της ωριμότητας, θεωρώντας ότι το κύριο προϊόν της εποχής εκείνης της ζωής του, το συγγραφικό δηλαδή έργο του, αποτελεί ήδη αντικείμενο ιστορικής καταγραφής.

Θα περιοριστώ λοιπόν στη μεσαία εικοσιπενταετία, όχι μόνο επειδή ήταν, όπως ήδη την αποκάλεσα, συνταρακτική αλλά επειδή για εκείνη (ή μέρος εκείνης) η ηλικία μου και η αμεσότητα της συγγενειάς μου, με καθιστούν μια μοναδική πηγή ιστορικών στοιχείων, ορισμένα από τα οποία θα αναφερθούν δημοσίως, ίσως για πρώτη φορά.

Ο νεαρός λοιπόν Ασέρ Μωυσής, παντρεύεται την εγγονή μιας θρυλικής προσωπικότητας των Ιωαννίνων, του Δαβιτσών Εφέντη Λεβή, και εγκαθίσταται στη Θεσσαλονίκη όπου ανοίγει το πρώτο δικηγορικό του γραφείο. Είναι προικισμένος με πολλά φυσικά προσόντα αλλά αξιοποιεί ένα «αποκλειστικό» εργαλείο που διαθέτει, δηλαδή την ικανότητά του να χειρίζεται με την ίδια άνεση, τις δύο μητρικές του γλώσσες, την ελληνική και την ισπανό-εβραϊκή. Για τους μη ακόμη ελληνόφωνες Εβραίους της Θεσσαλονίκης, το χαρακτηριστικό αυτό του Ασέρ Μωυσή τον κάνει πραγματικά μοναδικό και περιζήτητο δικηγόρο. Γράφει χαρακτηριστικά στην αυτοβιογραφία του ο επίσης συμπατριώτης σας Τρικαλινός συμβολαιογράφος Σωτήρης Παπαδήμας:

Εις την Θεσσαλονίκην ήσκει την εποχήν εκείνην το επάγγελμα του δικηγόρου ο κ. Ασήρ Μωυσής, Ισραηλίτης συμπολίτης μου εκ Τρικάλων και συμμαθητής μου επί τετραετίαν εις το Γυμνάσιον, με τον οποίον με συνέδεε στενή φιλία. Αι δικηγορικάί του εργασίαι, αμέσως από της εγκαταστάσεώς του, ήσαν πολυπληθείς, να μην θεωρηθῆ δε υπερ-

βολή, οι πελάται έπρεπε να είναι εφοδιασμένοι με δελτίον προτεραιότητας δια να ιδούν τον ομαίμονα δικηγόρον των, προς τον όποιον έτρεφον απόλυτον εμπιστοσύνην.

Εκτός όμως από την δικηγορία, ο Ασέρ Μωυσής αφιέρωσε μεγάλο μέρος της δραστηριότητάς του στα θέματα της ιστορικής Ισραηλιτικής Κοινοότητας Θεσσαλονίκης. Κέρδισε γρήγορα την εκτίμηση της κοινοτικής ηγεσίας που περιελάμβανε εξέχουσες προσωπικότητες όπως ο ιδρυτής της «Palestine Discount Bank» Leon Recanati, ο γεροϋσιαστής Asher Mallah, ο επίσης τραπεζίτης και ιστορικός Joseph Nehama, ο περίφημος δημοσιογράφος και ρήτορας Mendesh Bessagni, ο βετεράνος και ένθερμος σιωνιστής David Florentin και άλλοι πολλοί, οι οποίοι ανέδειξαν τον Ασέρ ως Πρόεδρο της Κοινοότητας σε ηλικία 36 ετών.

Είχε την πρόνοια να φύγει από τη Θεσσαλονίκη πριν ακόμα από την γερμανική εισβολή και εγκαταστάθηκε με την οικογένειά του στην Αθήνα όπου γρήγορα ανέπτυξε όση δραστηριότητα ήταν δυνατόν να αναπτύξει κανείς κατά την περίοδο της κατοχής για την προστασία του ελληνικού εβραϊσμού. Ανέπτυξε στενούς δεσμούς με σημαντικές προσωπικότητες, όπως του Αρχιεπισκόπου Δαμασκηνού, του Αγγέλου Έβερτ, του Κωνσταντίνου και της Λίνας Τσαλδάρη αλλά και με πρόσωπα συνδεόμενα με την Αντίσταση.

Για μεν τους Εβραίους της Θεσσαλονίκης η συμβολή του περιλαμβάνει την προσπάθεια συγκέντρωσης χρημάτων μετά από το τηλεγράφημα του Αρχιραββίνου Κόρετς (το οποίο κρατώ στο Αρχείο μου) προκειμένου να πληρωθούν λύτρα προς τον αλήστου μνήμης Μαξ Μέρτεν. Επίσης η προσπάθειά του να ευαισθητοποιήσει τον τότε πρωθυπουργό Λογοθετόπουλο για να παρέμβει στους Γερμα-

Ο νεαρός Ασέρ Μωυσής (36 ετών) προεδρεύει σε μια μεγάλη Συνέλευση της Εβραϊκής Κοινοότητας Θεσσαλονίκης.

νούς και να αποτρέψει τον εκτοπισμό των Εβραίων της Θεσσαλονίκης. Γράφει συγκεκριμένα στις σημειώσεις του:

«Την 13ην Μαρτίου 1943 επεσκέφθην πράγματι τον Πρωθυπουργόν Λογοθετόπουλον, παρουσία και του κ. Κων. Τσαλδάρη. Του εξήτησα όπως η Ελληνική Κυβέρνησις εναντιωθεί εις τους εκτοπισμούς 40-50 χιλιάδων Ελλήνων πολιτών της Θεσσαλονίκης. Ο Λογοθετόπουλος απήντησε ότι μέχρι της στιγμής εκείνης ουδέν εγνώριζεν επί του θέματος.

«Την επομένην, 14ην Μαρτίου, επεσκέφθην τον Λογοθετόπουλον, ομού πάλιν μετά του κ. Τσαλδάρη και διεμαρτυρήθην εντονώτατα διότι πρωθυπουργός ών, άφηνε τους Έλληνας να οδηγούνται προς σφαγήν εις τα κρεματόρια. Με όλη τη δύναμη της φωνής μου του φώναξα ότι, το ολιγότερο το οποίο έπρεπε να αξιώσει από τους Γερμανούς ως Πρωθυπουργός της Ελλάδος ήταν να δημιουργήσουν στρατόπεδα συγκέντρώσεως εντός της Ελλάδος αντί να τους εκτοπίζουν εις την Αλλοδαπήν, άλλως να παραιτηθεί.

«Ο Λογοθετόπουλος ήτο όρθιος και ευρέθη μόνος εις το κάθισμά του, σαρωθείς εκ των λόγων μου. Το απόγευμα της ημερομηνίας εκείνης, ο κ. Τσαλδάρης με εκάλεσεν εις το γραφείον του και μού είπε. «Ο Λογοθετόπουλος απεφάσισε να παραιτηθεί, με-

τά δεκαήμερον όμως, διότι το θέμα των Εβραίων είναι η αδυναμία του Χίτλερ και δεν θέλει να του δώσει την εντύπωση ότι παραιτείται διά τους εκτοπισμούς.

«Ο Λογοθετόπουλος παρητήθη λίγες ημέρες αργότερα».

Περισσότερο ουσιαστική ήταν η συμβολή του στην οργάνωση της εκουσίας απαγωγής του αρχιρραβίνου Αθηνών Ηλία Μπαρζιλιάι, προκειμένου να μην υποχρεωθεί από τους Γερμανούς να διαδραματίσει κάποιο ρόλο αντίστοιχο με εκείνον με τον οποίον είναι χρωμένος ο αρχιραββίνος της Θεσσαλονίκης. Να πώς καταγράφει ο Ασέρ Μωσής τις αναμνήσεις του από εκείνο το περιστατικό:

«Τον Σεπτέμβριο του 1943 έφτασε στην Αθήνα με εντολή του Eichmann, ο λοχαγός Diter Wisliceny για να οργανώσει την απέλαση των Εβραίων της Νοτίου Ελλάδος. Προσκάλεσε πρώτον το Ραββίνο της Κοινότητας της Αθήνας Eli Barzilai ο οποίος, πριν παρουσιαστεί σε αυτόν, ήρθε να μου ζητήσει τη συμβουλή μου. Εγώ τον συμβούλεψα να πάει και να ακούσει απλά τι ακριβώς θα του ζητούσε και να μου αναφέρει, μετά την έξοδό του, εις την διασταύρωση των οδών Σταδίου και Εδουάρδου Λω όπου θα τον περίμενα. Μετά από μία ώρα ο Barzilai με συνάντησε και μου είπε ότι ο Wisliceny του ζήτησε να σχηματίσει ένα νέο Κοινοτικό Συμβούλιο υπό την προεδρία του, να προετοιμάσει έναν κατάλογο όλων των Εβραίων της Αθήνας με τις διευθύνσεις τους και να τους διαθέσει ειδικά δελτία ταυτότητας που θα εκδίδονταν από την Κοινότητα. Μόλις μου ανέφερε τα ανωτέρω, επήγα αμέσως εις το σπίτι μου εις το Ψυχικό όπου, μαζί με τους Γιακοέλ και Μαρκέζη, συνεφωνήσαμεν όπως ζητηθή από το ΕΑΜ να απαγάγη τον Μπαρζιλιάι δια της βίας από το σπίτι του της οδού Αλικαρνασσού 26 και να τον μεταφέρει εις το βουνόν. Ο Μπαρζιλιάι απήχθη άνευ αντιστάσεως, μετεφέρθη κατ' αρχάς εις ένα υπόγειον εις το Κολωνάκι όπου εξυρίσθη η γενειάδα του, μετρημφιέσθη και την επόμενην ημέραν μετεφέρθη λαθραίως εις το Αγρίνιο και από εκεί εις την ελευθέραν ορεινήν Ελλάδα. Προ της αναχωρήσεώς του, πληροφορηθείς ότι εγώ ήμουν εις εκ των Οργανωτών, παρέδωκε εις τους ανθρώπους του ΕΑΜ επι-

στολήν απευθυνομένην εις εμέ γραμμένην εβραϊστί δια της οποίας με ηυχαρίστει και με ηύχετο καλήν αντάμωσιν».

Και μια λεπτομέρεια Τρικαλινού ενδιαφέροντος: Όταν κατά τη διάρκεια του διωγμού η οικογένεια Μωσής κρύφτηκε στην Κηφισιά, ο πατέρας μου διάλεξε για τον εαυτό του το όνομα ενός παιδικού του φίλου που ζούσε εδώ στα Τρίκαλα, του Αλέξανδρου Μάντζαρη ώστε να έχει ένα σταθερό σημείο αναφοράς όποτε του ζητούσαν να μιλήσει για «το παρελθόν του».

Παρά τους μεγάλους κινδύνους υπό τους οποίους ζούσε στην Κηφισιά, (από τους οποίους μάλιστα διέφυγε με μυθιστορηματικό τρόπο), στο μυαλό του επεξεργαζόταν ήδη τα σχέδια για την αναδιοργάνωση του Εβραϊσμού της Ελλάδας μετά την απελευθέρωση. Το ακόλουθο κείμενο που βρήκα στα χαρτιά του είναι πραγματικά χαρακτηριστικό της φροντίδας του για την οργάνωση του μέλλοντος.

Σας το διαβάζω ακέραιο:

«Την 11η Οκτωβρίου 1944, μίαν δηλαδή ημέραν προ της εκκενώσεως της πόλεως των Αθηνών από τα τελευταία γερμανικά στρατεύματα, είχαμε συναντηθή, εις ένα καφενείο της Λεωφόρου Αλεξάνδρας, 3-4 ομόθρησκοι, δια να ανταλλάξωμεν τας πρώτας γνώμας περί του πώς θα έπρεπε να αρχίσωμεν δια την ανασυγκρότησιν της διαλελυμένης κοινοτικής μας ζωής. Άλλοι είμεθα σκελετωμένοι από την πείναν, άλλοι αντιθέτως πρισμένοι από την αβιταμίνωσιν, όλοι όμως κακοντυμένοι και με φυσιογνωμίαν ζωγραφίζουσιν την θλίψιν και την αγωνίαν μας.

«Τους εδιάβασα ένα πρόχειρον σχέδιον που είχα συντάξει και που έπειτα από μερικούς μήνας, μετεμορφώθη εις τον Νόμον 367/1945 περί ιδρύσεως του Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου και εις τον Νόμον 846/1946 περί ιδρύσεως του ΟΠΑΙΕ».

Τα μολυβδογραμμένα αυτά σχέδια που κράτησε ως αναμνηστικά, σας τα παρουσιάζω όπως έχουν διασωθεί. Προσέξτε ότι τα κείμενα είναι γραμμένα στο συνταγολόγιο κάποιου γιατρού γιατί ούτε ένα τετράδιο δεν είχε στη διάθεσή του!

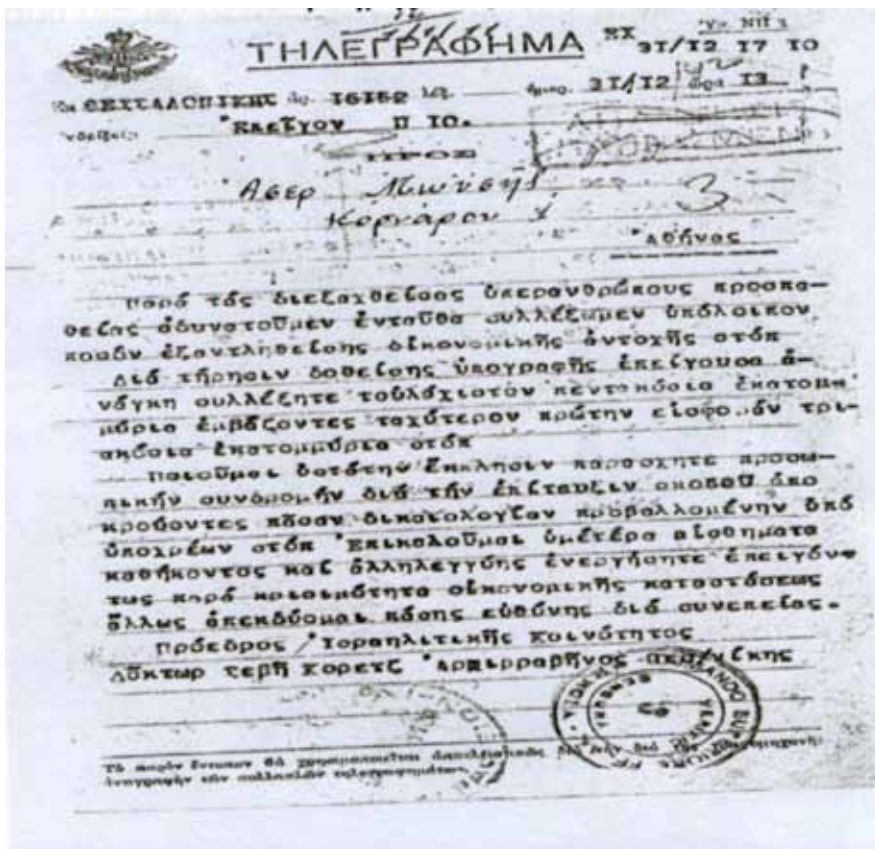
Η δραστηριότητά του μετά την απελευθέρω-

ση για την ανασυγκρότηση και λειτουργία του εβραϊκού στοιχείου της Ελλάδας έχει σε διάφορα κείμενα και ομιλίες περιγραφεί και πιστεύω ότι η συμβολή του είναι γενικά αναγνωρισμένη. Επιστράτευσε στην προσπάθεια αυτή όλες τις φυσικές και πνευματικές του δυνάμεις, το λόγο του, την πένα του, τη νομική του κατάρτιση, αλλά και τους φιλικούς δεσμούς που είχε αναπτύξει με σημαίνοντα πρόσωπα της ελληνικής κοινωνίας και πολιτικής ζωής της εποχής.

Ήδη αμέσως μετά την απελευθέρωση παραβρίσκομαι στο γραφείο του στην οδό Κορνάρου σε συγκεντρώσεις με άλλα ηγετικά πρόσωπα του επιζήσαντος Εβραϊσμού και παρακολουθώ συζητήσεις για την αναδιοργάνωση των εβραϊκών κοινοτήτων και ιδρυμάτων. Θυμάμαι τον πατέρα μου να υποστηρίζει με έμφαση ότι κάθε προσπάθεια ανασυγκρότησης των τοπικών κοινοτήτων ήταν μάταια δεδομένου ότι, με εξαίρεση την Αθήνα και κάπως τη Θεσσαλονίκη, στις υπόλοιπες πόλεις οι επιζήσαντες ομόθρησκοι ήταν ελάχιστοι. Προώθησε λοιπόν τη δημιουργία του Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου (ΚΙΣ) ως συντονιστικού οργάνου των εβραϊκών κοινοτήτων του οποίου έγινε πρώτος πρόεδρος.

Προσωπικό επίτευγμα του Ασέρ, ήταν η ψήφιση του Νόμου 846/22.1.1946 περί καταργήσεως του κληρονομικού δικαιώματος του Κράτους επί των σχολαζουσών εβραϊκών περιουσιών. Σύμφωνα με το βιβλίο του Υπουργείου Εξωτερικών και του Πανεπιστημίου Αθηνών **Οι Έλληνες Εβραίοι** (επιμέλεια Θ. Βερέμη - Φ. Κωνσταντοπούλου, εκδ. Καστανιώτη, 2000) το μέτρο αυτό είναι μοναδικό στην απελευθερωμένη Ευρώπη.

Λιγότερο γνωστή αλλά και επίσης σημαντική η προσπάθεια που κατέβαλε για την έκδοση ειδικών

Τηλεγράφημα με ημερομηνία 31/12/1942, του Αρχираββίνου Κόρετς της Θεσσαλονίκης προς τον Ασέρ Μωϊσή προκειμένου να συγκεντρωθούν χρήματα για να καταβληθούν λύτρα προς τον αλήστου μνήμης Μαξ Μέρτεν.

νομοθετημάτων με τα οποία απηλλάγησαν από κατηγορίες και επετράπη η μετανάστευση στην τότε Παλαιστίνη αριθμού νεαρών Εβραίων, οι οποίοι είχαν εμπλακεί στην λάθος μεριά της εν φιλίας διαμάχης.

Επίσης, λιγότερο γνώση είναι η δραστηριότητά του και η στενή παρακολούθηση των εξελίξεων που λάμβαναν χώρα στην Παλαιστίνη κατά τη διάρκεια του αγώνα απελευθέρωσης από την αγγλική κυριαρχία και εγκαθίδρυσης του ελεύθερου εβραϊκού κράτους. Μεγάλα ονόματα εκείνης της προσπάθειας όπως του David Ben Gourion, του Moshe Shertok (αργότερα Sharet), του Jacob Tsernovitch (αργότερα Tsour), της Golda Mayerson (αργότερα Meyir) και του Aba Eban, ονόματα ανθρώπων που αργότερα κατέλαβαν μεγάλες θέσεις στο νεοσύστατο κράτος του Ισραήλ, ήταν σε τακτική επικοινωνία με τον πατέρα μου, ορισμένα μάλιστα είχαν περάσει και φιλοξενηθεί στο σπίτι μας στο Ψυχικό.

Υπάρχει μια διασκεδαστική ιστορία αυτής της

Για την ψεύτικη ταυτότητα (έκδοση 10.9.1943) με την οποία κυκλοφορούσε κατά την κατοχή ο Ασέρ Μωϋσής διάλεξε το όνομα του Τρικαλινού παιδικού του φίλου Αλέξανδρου Μάντζαρη.

εποχής που διηγούνταν ο ίδιος ο Ασέρ με πολύ γούστο και δείχνει αφενός το πόσο κοντά ήταν στους ανθρώπους που αγωνίζονταν για τη δημιουργία του εβραϊκού κράτους, αλλά και πόσο κοντά στην τότε ελληνική πολιτική ηγεσία.

Οι Εβραίοι της Παλαιστίνης είχαν εξασφαλίσει κάπου στην Ευρώπη μερικά μαχητικά αεροπλάνα τα οποία ήθελαν να μεταφέρουν στην Παλαιστίνη για να ενισχύσουν τις επαναστατικές τους δυνάμεις. Όμως τα αεροπλάνα εκείνα δεν είχαν την εμπέλεια για να πετάξουν κατ' ευθείαν στον προορισμό τους και έπρεπε να προσγειωθούν στην Κρήτη για ανεφοδιασμό. Πλησίασαν λοιπόν οι σύνδεσμοι τον Ασέρ και του ζήτησαν να τους φέρει σε επαφή με πρόσωπο που να τους οδηγούσε σε κάποιον εγκαταλειμμένο αεροδιάδρομο και να οργανώσει τα της προσγείωσης και ανεφοδιασμού. Ο Ασέρ είχε το θάρρος (θράσος;) να απευθυνθεί σε κορυφαίο Έλληνα Υπουργό του οποίου γνώριζε τα φιλικά προς τους Εβραίους αισθήματα. Ο Υπουργός ανταποκρίθηκε και έδωσε το όνομα ενός κρητικού στον οποίο οι ενδιαφερόμενοι μπορούσαν να απευθυνθούν. Όμως, ο συντηρητικός Ασέρ, πριν συστήσει τον κρητικό στους συνδέσμους, θέλησε να πάρει πληροφορίες για το ποιόν του και έμαθε ότι επρόκειτο για τύπο γκανγκστερικό. Πήγε

λοιπόν πάλι στον Υπουργό για να του παραπονεθεί και άκουσε το καταπληκτικό: «Ε, Μωυσή, για τη βρομοδουλειά που μου ζήτησες βοήθεια, ποιόν ήθελες να σου συστήσω; Τον Μητροπολίτη Κρήτης;».

Αμέσως μετά τη δημιουργία του κράτους του Ισραήλ, ο Ασέρ Μωυσής διορίστηκε πρόξενος και αργότερα διπλωματικός αντιπρόσωπος του νεοσύστατου κράτους στην Αθήνα. Κατά τη διάρκεια της θητείας του δεν συνέβησαν ιδιαίτερα σημαντικά γεγονότα στις σχέσεις των δύο χωρών. Η Ελλάδα είχε αναγνωρίσει το Ισραήλ de facto, η δε de jure αναγνώριση ακολούθησε πολλές δεκαετίες αργότερα.

Μια ενδιαφέρουσα ιστορία που έλαβε χώρα κατά τη διάρκεια της θητείας του πατέρα μου στην πρεσβεία του Ισραήλ αξίζει νομίζω να δημοσιευθεί. Είναι ιστορία αμφιλεγόμενη και σήμερα είμαι ίσως το μόνο πρόσωπο που μπορεί να την αντιμετωπίσει και να την σχολιάσει.

Στο αρχείο μου, υπάρχει ένας φάκελος αλληλογραφίας μεταξύ του Υπουργείου Εξωτερικών του Ισραήλ και του πατέρα μου στην οποία ο Ασέρ Μωυσής βρίσκεται αναγκασμένος να απολογείται και να υποστηρίζει την ειλικρίνεια και πληρότητα της εβραϊκής του ταυτότητας και θρησκευτικής συνείδησης. Βρέθηκε σε αυτή τη θέση επειδή μια μερίδα της εβραϊκής κοινότητας της Αθήνας, παρεξήγησε την αρθρογραφία και τις εργασίες του πατέρα μου που ασχολείτο με θέματα εβραϊσμού και χριστιανισμού και ειδικά με την ανθρωπινή προσωπικότητα του Ιησού Χριστού.

Η βιβλιοθήκη μου, η βιβλιοθήκη δηλαδή του πατέρα μου, περιέχει ίσως σαράντα βιβλία γραμμένα από λόγιους Εβραίους και άλλους ιστορικούς, περί του Ιησού Χριστού τον οποίον ο Ασέρ αποκαλούσε «Αδελφέ των πατέρων μου». Η βαθιά μελέτη και επιστημονική αντίληψη πάνω στο θέμα αυτό, τον έφερε κοντά σε πολλούς ορθόδοξους ιερείς μεταξύ των οποίων τον Πατριάρχη Ιεροσολύμων Βενέδικτο, τον Αρχιεπίσκοπο Αθηνών και πάσης Ελλάδος Δαμασκηνό και άλλους. Όπως ήδη αναφέρθηκε, οι σχέσεις αυτές, απέβησαν και προς όφελος του εβραϊκού συνόλου σε δύσκολες στιγμές.

Τελικά, αρμόδιοι του Ισραηλινού Υπουργείου Εξωτερικών, μελέτησαν και κατάλαβαν το θέμα, και ο φάκελος καταλήγει με πλήρη δικαίωση και αποκατάσταση του πατέρα μου. Του άφησε όμως και πολλή πικρία!

Σχολιάστηκε χρόνια αργότερα από μελετητές της ισραηλινής διπλωματίας το παράδοξο να ορίζεται διπλωματικός αντιπρόσωπος του Ισραήλ σε μια χώρα άνθρωπος, ο οποίος ήταν πολίτης της τελευταίας. Βέβαια αυτοί οι σχολιαστές φαίνεται να αγνοούν το γεγονός ότι το 1948 δεν υπήρχε οργανωμένη διπλωματική υπηρεσία στο Ισραήλ ώστε να έχει την πολυτέλεια να τοποθετηθεί πρεσβευτές στις διάφορες πρωτεύουσες από τη δική της Υπηρεσία.

Την εξήγηση την έδωσα ο ίδιος σε μια εκδήλωση στην Πρεσβεία του Ισραήλ στην Αθήνα, το καλοκαίρι του 1988, σαράντα χρόνια δηλαδή μετά την ίδρυση του Ισραήλ, σε μια τελετή που έγινε για να αποκαλυφθούν οι φωτογραφίες όλων όσων είχαν υπηρετήσει το πόστο του Πρεσβευτή στην Αθήνα. Ήταν η μόνη φορά πριν από σήμερα που μίλησα για τον πατέρα μου σε μια δημόσια εκδήλωση. Με τα

λόγια που τελείωσα τότε μπροστά σε Έλληνες και ξένους επισήμους θα τελειώσω και σήμερα στην πατρίδα του:

«Ας είναι λοιπόν γνωστό, ότι ανάμεσα στις προσωπικότητες που οι φωτογραφίες τους κοσμούν τους τοίχους της Πρεσβείας του Ισραήλ, πρόσωπα που όλα τίμησαν τη θέση τους και εκτέλεσαν σωστά την αποστολή τους, ο ένας, ο πρώτος στη σειρά, δεν ήταν στην πραγματικότητα ο εκπρόσωπος μιας χώρας στην άλλη, παρόλο ότι υπηρέτησε το Ισραήλ με πίστη και αφοσίωση.

Ο Ασέρ Μωυσής ήταν στην αλήθεια πρεσβευτής και εκπρόσωπος ταυτόχρονα σε δυο χώρες, την Ελλάδα και το Ισραήλ. Πρεσβευτής και εκπρόσωπος ενός ιδεώδους. Του ιδεώδους της φιλίας ανάμεσα στους Έλληνες και τους Εβραίους».

[Ο Δρ. Ραφαήλ Α. Μωυσής έχει διατελέσει πρόεδρος του Εθνικού Συμβουλίου Ενέργειας, υποδιοικητής της ΕΤΒΑ, διοικητής της ΔΕΗ, πρόεδρος του Αττικό Μετρό, κ.ά. Το κείμενο είναι η ομιλία του που έγινε στα Τρίκαλα, στις 24 Οκτωβρίου 2010, στα πλαίσια Ημερίδας της εκεί Ισραηλιτικής Κοινότητας].

Η Εργογραφία του Ασέρ Μωυσής

Η εργογραφία του Ασέρ Μωυσής είναι δύσκολη γιατί εκτός από τις αυτοτελείς, σε βιβλία, εκδόσεις του έχει συγγράψει πληθώρα μελετών και άρθρων για διαφορετικά θέματα σε πολλαπλά έντυπα, επί πολλά χρόνια. Η Εργογραφία που ακολουθεί έγινε από τον υιό του Ραφαήλ Μωυσής και δημοσιεύεται για πρώτη φορά.

1. Αυτοτελείς εκδόσεις

- «ΔΕΚΑΠΕΝΤΕ ΗΜΕΡΑΙ ΑΝΑ ΤΗΝ ΕΒΡΑΪΚΗΝ ΠΑΛΑΙΣΤΙΝΗΝ», Θεσσαλονίκη 1933.
- «ΑΥΤΟΧΕΙΡΑΦΕΤΗΣΙΣ ΤΟΥ LEON PINSKER», μετάφρασις εις την ελληνικήν, Θεσσαλονίκη 1933.
- «ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΕΙΣ ΤΟ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΚΟΝ ΔΙΚΑΙΟΝ ΤΩΝ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ ΙΣΡΑΗΛΙΤΩΝ», Θεσσαλονίκη 1934.
- «ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΑ THEODOR HERTZL», μετάφρασις εις την ελληνικήν. Επιφυλλίς «Εβραϊκής Εστίας», Αθήναι 1952.
- «Η ΦΙΛΙΑ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΙ ΕΒΡΑΙΩΝ ΑΝΑ ΤΟΥΣ ΑΙΩΝΑΣ», Αθήναι 1953.
- «ΕΛΛΗΝΟ-ΙΟΥΔΑΪΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ», Αθήναι 1959.
- «ΠΟΙΟΝ «ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΝ» ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΑΝ ΟΙ ΜΑΚΚΑΒΑΙΟΙ», Αθήναι 1962.
- «ΕΠΙΤΟΜΟΣ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΝΕΟΕΒΡΑΪΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ ΤΟΥ JOSEPH KLAUSNER», μετάφρασις εις την

ελληνικήν, πρόλογος και προσθήκη, Αθήναι 1965.

- «ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΘΡΥΛΟΙ ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΟ ΤΕΙΧΟΣ ΤΩΝ ΔΑΚΡΥΩΝ», Αθήναι 1969.
- «ΠΡΟΣΕΥΧΟΛΟΓΙΟΝ ΤΗΣ ΗΜΕΡΑΣ ΤΟΥ ΕΞΙΛΑΣΜΟΥ», εβραϊκόν κείμενον και παράλληλος κατά σελίδα μετάφρασις εις την ελληνικήν, Αθήναι 1969.
- «ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ ΣΙΩΝΙΣΤΙΚΗΣ ΚΙΝΗΣΕΩΣ», εβραϊστί εν Τόμω Α' Zikaron Saloniki, Τελ Αβίβ 1971.
- «Η ΠΑΣΧΑΛΙΝΗ ΔΙΗΓΗΣΙΣ» (Αγκαδά σελ Πέσαχ), εβραϊκόν κείμενον και παράλληλος έμμετρος μετάφρασις εις την ελληνικήν, Αθήναι 1971.
- «Η ΟΝΟΜΑΤΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΕΒΡΑΙΩΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ», Αθήναι 1973.
- «ΟΙ ΨΑΛΜΟΙ ΤΟΥ ΔΑΒΙΔ», εβραϊκόν κείμενον και παράλληλος έμμετρος εις Δεκαεξασυλλάβους και Ομοιοκατάλληκτους Δίδυμους Στίχους. Μετάφρασις εις την Νεοελληνικήν, Αθήναι 1973.

2. Δημοσιεύματα για το Ολοκαύτωμα

- Απελευθέρωση, 19 Οκτωβρίου 1944.
- Πρώτη Ομιλία προς Επιζήσαντες Εβραίους Αθηνών, 19 Οκτωβρίου 1944.
- Ψήφισμα ευγνωμοσύνης, 19 Οκτωβρίου 1944.
- Μήνυμα επιζήσαντων προς Ιουδαϊσμό Παλαιστίνης, Νοέμβριος 1944.
- Α' Μνημόσυνο Μαρτύρων Θυμάτων Ολοκαυτώματος, Μάρτιος 1945.
- Εορτασμός για τη Λήξη του Πολέμου, Μάιος 1945.
- Β' Μνημόσυνο Μαρτύρων Θυμάτων Ολοκαυτώματος, Μάρτιος 1946.
- Επιστολή προς Ζοζέφ Νεχαμά, Θεσσαλονίκη, Δεκέμβριος 1962.
- Περί Κόρετς, 1971.
- Δίκη Μέρτεν.
- Δίκη Eichmann.

3. Δημοσιεύματα για το Θέμα Εβραϊσμός και Χριστιανισμός

- Κατά Απίωνος ή Περί Ιταμότητος Ιουδαίων, Αύγουστος 1944.
- Ο Σύγχρονος Ιουδαϊσμός και ο Ιησούς, 1949 και 1958.
- Ο Μωσαϊκός Νόμος είναι πράγματι εκδικητικός;
- Περί της ιστορικής ύπαρξης του Ιησού, 1961.
- Ο Εβραϊκός και ο Χριστιανικός Μεσσανισμός, 1970(?).
- Οι Άννας και Καϊάφας ήσαν Κουίσιλγκ και Δωσίλογοι, Απρίλιος 1956 (?). Δακτυλογραφημένο κείμενο αναφέρει ως δημοσίευση στην «Καθημερινή» την 22/04/1949.
- Ο Ιουδαϊσμός δια την ιστορικήν ύπαρξιν του Ιησού Χριστού, εφημερίδα Το Βήμα, 25/12/1960.
- Σημείωμα κριτικής βιβλιαρίου με τίτλο «Ξέσπασμα Μασωνίας», 1969.

4. Ελληνο-Ιουδαϊκά Θέματα

- Η 25η Μαρτίου και ο Σιωνισμός.
- 28η Οκτωβρίου 1940 και Ισραηλίται.
- Αρχαία Εβραϊκά Μαρτυρία περί της Ελληνικότητας της Μακεδονίας, Μάιος 1964*.
- Μπεν Γκουριόν και Ελλάδα, 1951.
- Η Στρατιωτική Ιστορία των Εβραίων της Ελλάδος.
- Σχόλιο μετά την αναγνώριση του Ισραήλ από την Ελλάδα.
- Βιβλικά Φράσεις εις τα Στόματα Ελληνικού Λαού.
- Εβραϊκές λέξεις εις την γλώσσαν Ισραηλιτών Ελλάδος.

- Ελληνοϊουδαϊκή λεξικολογική συγγένεια.
- Ελληνικά Γνωμικά εις το Ταλμούδ.
- Εβραϊκάί λέξεις υπό ελληνοφώνων.
- Ανθρωπομορφισμός Θεότητας εις Αρχαίους Έλληνες και Ιουδαίους.
- Ισραηλιτικά Κοινότητες Ελλάδος κατά τον 12ο αιώνα.
(Τα περισσότερα από τα παραπάνω κείμενα περιέχονται στο βιβλίο Ελληνο-Ιουδαϊκά Μελέται)

5. Παλαιστίνη και Κράτος του Ισραήλ

- Εμμετρη μετάφραση της ΑΤΙΚΒΑ.
- 28η Επέτειος της Δηλώσεως Μπάλφουρ, Νοέμβριος 1945.
- Θεόδωρος Herzl και το έργο του, Απρίλιος 1946.
- Αναφορά για Παγκόσμιο Σιωνιστικό Συνέδριο, Μάρτιος 1947.
- Γνωμοδότησις περί Ευθύνης Ισραήλ προς Αποζημίωση Ζημιών πριν τη Λήξη της Αγγλικής Εντολής, τέλη 1973.
- Πανηγυρικός 1ης Επετείου ιδρύσεως Κράτους Ισραήλ, Απρίλιος 1949.
- Πανηγυρικός 2ης Επετείου ιδρύσεως Κράτους Ισραήλ, Απρίλιος 1950.
- Πανηγυρικός 4ης Επετείου ιδρύσεως Κράτους Ισραήλ, Απρίλιος 1952.
- Ο Χρυσός Ευελπίδης και το Ισραήλ, 1952.
- Πανηγυρικός 12ης Επετείου ιδρύσεως Κράτους Ισραήλ, Απρίλιος 1960.
- Πανηγυρικός 25ης Επετείου ιδρύσεως Κράτους Ισραήλ, Απρίλιος 1973.
- Σχέδιο από 16 Σημεία δια την επίλυση του Μεσανατολικού, 1967.
- Το Πρόβλημα της Μέσης Ανατολής, 1968.
- Ο Πόλεμος του Γιομ Κιπούρ, τέλη 1973.
- Ελλάς, Ισραήλ και η Αίγυπτος, 1955.

* Το μελέτημα χρησιμοποιήθηκε από παράγοντες της Ελλάδος (Ν. Μάρτης, Γερ. Αποστολάτος, Εταιρεία Μελέτης Ελληνικής Ιστορίας, κ.ά.) κατά τη δεκαετία 1990 οπότε προέκυψαν οι διαφορές με την Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας (Π.Γ.Δ.Μ.). Μεταφρασμένο στα αγγλικά διανεμήθηκε σε διεθνείς οργανισμούς με μέριμνα τόσο του Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου Ελλάδος, όσο και των ελληνικών διπλωματικών αρχών.

Ο Κίσινγκερ κι εγώ

Του ΓΙΑΝΝΗ ΜΑΡΙΝΟΥ

«Ο Κίσινγκερ ζει, αυτός μας οδηγεί». Το διάσημο σλόγκαν το οποίο κυριαρχεί στις κηδείες θαυμαζόμενων προσωπικοτήτων στη σχιζοφρενική κοινωνία μας κυριαρχεί και πάλι αυτές τις ημέρες επ' ευκαιρία της νέας πολιτικής κίνησης «Σπίθα» που εξήγγειλε ο μεγάλος μας συνθέτης Μίκης Θεοδωράκης. Αναφέρομαι σε αποδιδόμενη στον διάσημο αμερικανό διπλωμάτη ρήση, που υποτίθεται ότι έχει ως εξής:

«Ο ελληνικός λαός είναι δυσκολοκυβέρνητος και γι' αυτό πρέπει να τον πλήξουμε βαθιά στις πολιτισμικές του ρίζες. Τότε ίσως συνεισθεί. Εννοώ δηλαδή να πλήξουμε τη γλώσσα, τη θρησκεία, τα πνευματικά και ιστορικά του αποθέματα, ώστε να εξουδετερώσουμε κάθε δυνατότητά του να αναπτυχθεί, να διακριθεί, να επικρατήσει, για να μη μας ενοχλεί στα Βαλκάνια, να μη μας παρενοχλεί στην Ανατολική Μεσόγειο, στη Μέση Ανατολή, κτλ.».

Μολονότι ο κ. Κίσινγκερ δεν διακρίνεται για φιλικά αισθήματα προς την Ελλάδα και βαρύνεται για εχθρική πολιτική κατά της χώρας μας και της Κύπρου, δεν έχει προβεί ποτέ στην προαναφερθείσα δήλωση. Και αυτό μπορώ να το βεβαιώσω κατηγορηματικά, καθώς εγώ ο ίδιος που της έδωσα ευρεία δημοσιότητα με την υπογραφή «Κριτόβουλος» στον «Οικονομικό Ταχυδρόμο» διαπίστωσα τελικά ότι επρόκειτο για κατασκευασμένο από αγνώστους κείμενο για να ενοχοποιήσει τον αντιπαθή αμερικανό διπλωμάτη.

Το δημοσίευσμά μου εκείνο χρησιμοποιήθηκε κατά κόρον από διακεκριμένους αρθρογράφους, όπως ο καθηγητής Χρήστος Γιανναράς, ο αείμνηστος Μάριος Πλωρίτης και ο τέως Πρόεδρος της Δημοκρατίας Χρ. Σαρτζετάκης με τον πιο ακραίο αρνητικό σχολιασμό. Αποτέλεσμα η αστραπιαία ένταξή του στο αντιαμερικανικό οπλοστάσιό μας ως και σήμερα.

Καθώς υπήρξαν αμφισβητήσεις της γνησιότητας του κειμένου, επιδόθηκα σε εμπειριστατωμένη διερεύνηση του θέματος και στις επαρχιακές εφημερίδες «Δικαίωμα» και «Χρόνος» που το είχαν πρωτοδημοσιεύσει και στην αγγλόγλωσση τουρκική εφημερίδα «Turkish Daily News», από την οποία υποτίθεται ότι το αναδημοσίευσαν. Σε επιτόπια έρευνά μου στην Κωνσταντινούπολη με τη βοήθεια του εκεί συναδέλφου Άλκη Κούρκουλα, προέκυψε ότι στο φύλλο της

17.2.1997, όπου υποτίθεται ότι δημοσιεύθηκε η επίμαχη δήλωση, τίποτε σχετικό δεν υπήρχε. Κατόπιν αυτού έστειλα επιστολή στον κ. Κίσινγκερ ζητώντας του να επιβεβαιώσει ή να διαψεύσει τα αποδιδόμενα σε αυτόν ανθελληνικά σχόλια, που περιείχονταν σε ομιλία του σε εκδήλωση βράβευσής του. Μου απάντησε ως εξής: «Αγαπητέ κύριε Μαρίνο. Ευχαριστώ για την επιστολή σας. Όσον αφορά το απόσπασμα που δημοσιεύσατε, ούτε τελετή βράβευσής μου υπήρξε, ούτε ομιλία μου και το προβαλλόμενο απόσπασμα είναι εξ ολοκλήρου αναληθές. Η όλη ιστορία είναι καθαρό εφεύρημα και αναμένω ότι θα προβείτε σε διόρθωση. Καθώς είσθε ο πρώτος που με πληροφορεί από πού προήλθε το δημοσιευθέν απόσπασμα, μόλις σήμερα είχα την ευκαιρία να προβώ σε διόρθωση προς την “Turkish Daily News” και αυτό έπραξα. Ειλικρινά δικός σας. Χένρι Κίσινγκερ».

Το ίδιο έπραξα αμέσως κι εγώ με εκτενές κείμενο στον «Οικονομικό Ταχυδρόμο» στις 13.11.1997, με επιστολή μου στην «Καθημερινή» και με τηλεφωνήματα προς κάθε κατεύθυνση, καθώς η δήθεν δήλωση Κίσινγκερ είχε προκαλέσει και δημόσιες αντιπαραθέσεις, οξύτατες και υβριστικές μεταξύ κορυφαίων προσωπικοτήτων του τόπου. Δυστυχώς αγνοήθηκα. Το διαψευσθέν ως κείμενο Κίσινγκερ είχε εμπλουτίσει πια το οπλοστάσιο των αρεσκομένων σε συνωμοσιολογία νεοελλήνων κατά της υπερδύναμης και των ανθελληνικών σχεδίων της (όχι πάντοτε αβάσιμων πάντως), άρεσε ως όπλο της αντιαμερικανικής φιλολογίας και υπήρξε γενική άρνηση να το εγκαταλείψουν.

Μάλιστα κι εγώ, που καλοπίστως δημοσίευσα την ανύπαρκτη ομιλία Κίσινγκερ, αντιμετώπιστηκα εχθρικά στην προσπάθειά μου να αποκαταστήσω την αλήθεια. Η συκοφαντία αυτή άρεσε και επαναλαμβανόμενη έγινε εθνικό κεκτημένο. Πολύ περισσότερο που δικαίωσε και τον πάντοτε λατρευόμενο στην Ελλάδα Λένιν, ο οποίος φέρεται ειπών πρώτος ότι «αν θέλεις να αλώσεις έναν λαό, κατάστρεψε τη γλώσσα του».

[Το Βήμα, 19.12.2010. Τεκμηριωμένη ανάλυση για το μύθο της δήθεν δήλωσης Κίσινγκερ περιγράφει ο κ. Γρηγ. Βαρελάς σε μελέτημά του με τίτλο «Πώς γράφεται η ιστορία! Η δήλωση – μύθος Κίσινγκερ», (Αθήνα 2010)].

Κατασκευή «Εχθρών» της Ελλάδας και ψευδολογίες κατά των Εβραίων

Δημοσίευμα του περιοδικού «Ο Ερευνητής της Αλήθειας»

Στο τριμηνιαίο χριστιανικό ορθόδοξο περιοδικό πνευματικής αναζήτησης «Ο Ερευνητής της Αλήθειας» (τεύχος 51 - Αύγουστος 2010) δημοσιεύεται το παρακάτω άρθρο του εκδότη-διευθυντή του κ. **Μανώλη Καλομοίρη**, το οποίο αναδημοσιεύουμε χωρίς σχολιασμό:

Συνωμοσιολογίες, ψευδολογίες και κατασκευή «Εχθρών» της Ελλάδας και της πίστης

Θα αποδείξουμε με πόση μεγάλη ευκολία διαδίδονται ψεύδη και συκοφαντίες σε βάρος συνανθρώπων μας, σε χιλιάδες ιστοσελίδες και ιστολόγια του διαδικτύου, αντιγράφοντας ανεξέλεγκτα συνήθως ο ένας τον άλλον. Και μετά από λίγο οι λίβελοι αυτοί αναδημοσιεύονται χωρίς να ελεγχθεί η αξιοπιστία τους, σε θρησκευτικά έντυπα που εκδίδουν ακόμα και ορθόδοξοι κληρικοί, καλλιεργώντας μισαλλοδοξία, ρατσισμό, ξενοφοβία, αντισημιτισμό και γενικότερα έναν τυφλό φανατισμό και μίσος προς φανταστικούς «εχθρούς» της Ελλάδας και της χριστιανικής πίστης. Η αναφορά που θα κάνουμε στα συγκεκριμένα πρόσωπα που γίνονται στόχος άγριας συκοφάντησης, δεν σημαίνει την υποστήριξη των όποιων θέσεων ή ενεργειών των προσώπων αυτών, αλλά απλά την υποστήριξη της αλήθειας ενάντια στην όποια ψευδολογία. Το ψέμα δεν έχει καμία σχέση με την χριστιανική πίστη!

Η ανθελληνική «δήλωση» του Κίσινγκερ

Αυτή η «δήλωση» που υποτίθεται ότι έκανε ο Αμερικανοεβραίος πρώην υπουργός των ΗΠΑ Κίσιντζερ αναδημοσιεύτηκε σε χιλιάδες ιστότοπους και έντυπα, ως «πραγματικό γεγονός». Την σταχυολογήσαμε πρόσφατα μεταξύ άλλων στο ορθόδοξο περιοδικό ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ σελ. 5-6 (Οκτώβρ.-Δεκεμ. 2009) όπου διαβάζουμε: «Το φάντασμα του εβραιοαμερικάνου ανθέλληνα Κίσιν-

γκερ, στοιχειώνει τον Ελληνισμό. Καταλυτική η συνταγή του: «...για να υποτάξουμε τους Έλληνες κτυπήστε τη γλώσσα τους, τη θρησκεία τους, την οικογένειά τους, την ιστορία τους, την παράδοσή τους. Αν όλα αυτά καταλυθούν και τα ξεχάσουν τότε θα τους υποτάξουμε για να μην φέρνουν εμπόδια στην εξωτερική μας πολιτική στα Βαλκάνια». Σ' αυτή τη «συνταγή» του εβραιοαμερικάνου Κίσινγκερ, ηθελήμενα ή αθέλητα είναι στρατευμένοι ντόπιοι πράκτορες-ανθέλληνες, που την υπηρετούν με συνέπεια και άριστο σχεδιασμό για να **Θάψουν τον Ελληνισμό και τον πολιτισμό του**».

Το πλήρες κείμενο της υποτιθέμενης δήλωσης του Κίσιντζερ είναι αυτό: «Ο ελληνικός λαός είναι δυσκολοκυβέρνητος και γι' αυτό πρέπει να τον πλήξουμε βαθιά στις πολιτισμικές του ρίζες. Τότε ίσως συννετισθεί. Εννοώ, δηλαδή, να πλήξουμε τη γλώσσα, τη θρησκεία, τα πνευματικά και ιστορικά του αποθέματα, ώστε να εξουδετερώσουμε κάθε δυνατότητά του να αναπτυχθεί, να διακριθεί, να επικρατήσει, για να μη μας παρενοχλεί στα Βαλκάνια, να μη μας παρενοχλεί στην Ανατολική Μεσόγειο, στη Μέση Ανατολή, σε όλη αυτή τη νευραλγική περιοχή μεγάλης στρατηγικής σημασίας για μας, για την πολιτική των ΗΠΑ». Η «δήλωση» αυτή φέρεται ότι είχε γίνει τον Σεπτέμβριο του 1994 κατά την βράβευσή του από προσωπικότητες του επιχειρηματικού κόσμου, και ως πηγή αναφέρεται η αγγλόφωνη τουρκική εφημερίδα Turkish Daily News της 17-2-97. Από το 1997 και μετά η «είδηση» αυτή αναπαράχθηκε χιλιάδες φορές σε ελληνικά έντυπα και ηλεκτρονικά Μέσα Ενημέρωσης ως απόδειξη ότι Εβραίοι και ο «Διεθνής Σιωνισμός» είναι εχθροί της Ορθοδοξίας και της Ελλάδας! Αφού η «δήλωση» ταιριάζει με τις προκαταλήψεις πολλών εναντίον των Εβραίων, πρέπει να είναι ...αληθινή!

Όμως η «δήλωση» αυτή είναι ψευδής και δεν

έγινε ποτέ! Όλα τα δημοσιεύματα που αναπαράγουν την «είδηση» ψεύδονται! Ο Κίσινγκερ δεν άργησε να πληροφορηθεί από το περιοδικό «Πολιτικά Θέματα», ότι κυκλοφορούσε πλαστή δήλωσή του. Η διάψευσή του δημοσιεύτηκε στα Πολιτικά Θέματα (13.6.97): «Το απόσπασμα για το οποίο με πληροφορήσατε είναι ψευδές. Κάθε λέξη σ' αυτό είναι ένα ψεύδος και το νόημά του είναι επίσης ψευδές». Επίσης λίγο αργότερα ο Γιάννης Μαρίνος, διευθυντής τότε του «Οικονομικού Ταχυδρόμου» ο οποίος είχε αναδημοσιεύσει «δήλωση» ως αυθεντική, έγραψε επιστολή στον Κίσιντζερ για να διαπιστώσει αν η δήλωση είναι γνήσια ή όχι. Ο Κίσιντζερ απάντησε λέγοντας «Όσον αφορά το απόσπασμα, ούτε τελετή βραβεύσεώς μου υπήρξε, ούτε ομιλία μου και το προβαλλόμενο απόσπασμα είναι εξολοκλήρου αναληθές. Η όλη ιστορία είναι καθαρό εφεύρημα» (ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ ΤΑΧΥΔΡΟΜΟΣ 13-11-97, σελ. 86-88). Ενώ σχετική έρευνα στα αρχεία της Turkish Daily News απέδειξε ότι είναι μύθος η δημοσίευση της «δήλωσης» Κίσιντζερ! Τελικά, παρά τις διαψεύσεις, πολλοί επιμένουν να την χρησιμοποιούν και να την αναπαράγουν ως γνήσια, προκειμένου να εξυπηρετήσουν την δημιουργία «εχθρών» του έθνους και της χριστιανικής μας πίστης και την καλλιέργεια φανατισμού που στηρίζεται σε φαντασιακά γεγονότα. Αυτό όμως είναι απάτη και η Αγία Γραφή καταδικάζει το ψέμα.

Ο μύθος της φοροαπαλλαγής των Εβραίων!

Ενας άλλος μύθος που κυκλοφόρησε στο ίντερνετ και αναπαράγεται σε χιλιάδες ιστοσελίδες, είναι αυτός που λέει ότι οι Έλληνες Εβραίοι απαλλάσσονται από την φορολογία! Μάλιστα αυτός ο μύθος αναδημοσιεύτηκε ξεδιάντροπα και σε ορθόδοξα περιοδικά που εκδίδουν γνωστοί κληρικοί, χωρίς πρώτα να ελέγξουν αν ευσταθούν οι ισχυρισμοί του!

Πιο συγκεκριμένα, το περιοδικό «ΕΝΟΡΙΑΚΗ ΕΥΛΟΓΙΑ» που εκδίδει ο κατά τ' άλλα σεβαστός ιερέας π. Β. Βολουδάκης (και πνευματικός υπεύθυνος του κόμματος ΚΟΙΝΩΝΙΑ που ηγείται ο γιος του κ. Μανώλης) υιοθέτησε και αναπαρήγαγε την «είδηση» αυτή στο τεύχος 94 (Απρίλιος 2010) στο κύριο άρθρο του «Ανάστα Κύριε, Βοήθησον ημίν» σελ. 133-134, γράφοντας: «Αντλώ από το διαδίκτυο:

«Με βάση το υπ' αριθμόν 182 Προεδρικό Διάταγμα (22-3-1978), βάσει του οποίου το Κεντρικό Ισραηλιτικό Συμβούλιο, όντας Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου(!) έχει (και ασκεί) δικαιώματα, τα οποία μόνο το Κράτος κατέχει. Ειδικότερα, με αυτό το Π.Δ.! «Το Κεντρικό Ισραηλιτικό Συμβούλιο (Ελλάδος) δικαιούται να εισπράττει φόρους, για δική του χρήση, από τους εβραίους που διαμένουν στην Ελλάδα, αντί του ελληνικού κράτους»!!! Με απλά λόγια, κανένας εβραίος δεν πληρώνει φόρο στο ελληνικό δημόσιο, αλλά μόνο στο Κ.Ι.Σ.!!! Επειδή όμως ο νόμος «επεκτάθηκε», αργότερα, αποφασίσθηκε πως και οι χριστιανοί που μετέχουν στο Κ.Ι.Σ. (σημ: πολλοί πολίτευτές μεταξύ των άλλων μετέχουν σ' αυτό), απαλλάσσονται της καταβολής φόρων στο ελληνικό δημόσιο...!!!». Προσέξτε ότι ΔΕΝ παραθέτει καμιά πηγή, από πού αντλεί την «είδηση» αυτή. Λέει γενικά «το Διαδίκτυο»! Έτσι με το κύρος που έχει ως κληρικός και εκδότης, δίνει αξιοπιστία σε αυτό το «δημοσίευμα» και το αναπαράγει. Όμως το δημοσίευμα αυτό είναι εντελώς ψευδές και δεν έχει καμία σχέση με την αλήθεια!

Πρωτ' απ' όλα οι λέξεις με εισαγωγικά ότι το ΚΙΣ δήθεν δικαιούται να εισπράττει φόρους από τους Εβραίους στην Ελλάδα και έτσι γλιτώνουν τους φόρους στο ελληνικό κράτος (!) ΔΕΝ υπάρχουν πουθενά στο Προεδρικό Διάταγμα που αναφέρει (Το προεδρικό διάταγμα υπάρχει εδώ: http://www.et.gr/view_publication/1978/1/40/svg/0?form.submitted=True)! Μάλιστα στην ιστοσελίδα του ΚΙΣ διαψεύδονται εντελώς οι αναληθείς ισχυρισμοί περί δήθεν απαλλαγής των Εβραίων από την φορολογία:

“Τον περασμένο Μάρτιο κυκλοφόρησαν -και αναπαράχθηκαν σε διάφορα μπλογκς- ψευδείς πληροφορίες συνοδευόμενες από αντίστοιχα σχόλια κατά των Εβραίων σχετικά με την υποτιθέμενη απαλλαγή τους από την υποχρέωσή τους για την καταβολή των νόμιμων φόρων στο ελληνικό κράτος. Η οικονομική κρίση που περνά η χώρα, αλλά και τα νέα φορολογικά μέτρα προσέφεραν το κατάλληλο έδαφος για να κατηγορηθούν (και γι' αυτό!) οι Εβραίοι. Αυτή τη φορά το θέμα αφορούσε τη σκόπιμη παραποίηση του εσωτερικού κανονισμού της Ισραηλιτικής Κοινότητας Αθηνών, και συγκεκριμένα τις σχετικές με την καταβολή της πέτσια διατάξεις, για να κατα-

λήξει ο συντάκτης του εν λόγω κειμένου στο συμπέρασμα ότι οι Εβραίοι δεν φορολογούνται, ότι το Κεντρικό Ισραηλιτικό Συμβούλιο (Κ.Ι.Σ.) είναι κράτος εν κράτει, ότι οι Εβραίοι έχουν ιδιαίτερα προνόμια κ.ά. Ο συντάκτης της ψευδολογίας προέβη ακόμη στην κατηγορία ότι στην Ελλάδα υπάρχουν δύο κατηγορίες πολιτών, αλλά και σε παραινέσεις προς την κυβέρνηση για φορολόγηση της ελληνικής εβραϊκής κοινότητας ώστε να λυθεί το οικονομικό πρόβλημα της χώρας (!). Το Κ.Ι.Σ., άμεσα μόλις κυκλοφόρησαν αυτές οι αναίσχυντες ψευδολογίες στο Διαδίκτυο και προς αποφυγή παρανοήσεων, καταχώρησε στο site του την παρακάτω ανακοίνωση: «Σε μπλογκ δημοσιεύθηκε ψευδές άρθρο από το Καταστατικό της Ισραηλιτικής Κοινότητας Αθηνών (και όχι του Κεντρικού Ισραηλιτικού Συμβουλίου, όπως και πάλι ψευδώς αναφέρεται), σύμφωνα με το οποίο οι Εβραίοι που διαμένουν στην Ελλάδα δεν πληρώνουν φόρους στο Ελληνικό Δημόσιο. Το καταστατικό της Ι.Κ. Αθηνών (Π.Δ. 182) βρίσκεται δημοσιευμένο στο ΦΕΚ 40/Α' 22.3.1978, ώστε ο καθένας μπορεί να το διαβάσει για να αντιληφθεί το μέγεθος του ψεύδους του δημοσιεύματος και το χαμηλό επίπεδο εντιμότητας στο οποίο κινούνται οι οργανωμένοι αντισημίτες. Τέλος, σαφώς διευκρινίζεται ότι οι Έλληνες πολίτες, Εβραίοι στο θρήσκευμα, φορολογούνται όπως όλοι οι Έλληνες, ανεξαρτήτως από το αν καταβάλλουν συνδρομή μέλους στο κοινοτικό τους όργανο» (www.kis.gr/index.php/2008-10-31-15-51-05/2009/493--blogs-.html).

Προσθέτουμε μόνο το εξής: Ότι Νομικά Πρόσωπα Δημοσίου Δικαίου είναι τρεις θρησκείες στην Ελλάδα, κι όχι μόνο οι Εβραίοι. Είναι ΝΠΔΔ η Ορθόδοξη Εκκλησία, οι Μουσουλμάνοι και οι Εβραίοι.

Δυστυχώς το άρθρο του π. Βολουδάκη απ' την ΕΝΟΡΙΑΚΗ ΕΥΛΟΓΙΑ που περιέχει το ψευδές αυτό δημοσίευμα, αναδημοσιεύτηκε και σε άλλο ορθόδοξο περιοδικό μεγάλης κυκλοφορίας, στο περιοδικό ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΜΑΡΤΥΡΙΑ που εκδίδει το Μοναστήρι του π. Νεκταρίου Μουλατσιώτη, στο τεύχος 148 (Ιαν-Μαρτ. 2010, σελ. 22-24). Η προώθηση μιας ασύστολης ψευδολογίας και συκοφαντίας δείχνει την τρομερή ευθύνη που έχουν αυτοί οι κληρικοί με το να παροδηγούν -το πιθανότερο από αμέλεια- το ποίμνιο τους και τους αναγνώστες τους στον αντισημιτισμό και το θρησκευτικό μίσος εναντίον των Εβραίων-κάτι ασύμβατο με την αληθινή Ορθοδοξία-, λόγω των υποτιθέμενων προνομίων που έχουν.

Η εβραϊκή Κοινότητα

Ιστορικοί Σταθμοί

1900: Τον Μάρτιο εκδίδεται η γαλλόφωνη εβραϊκή εφημερίδα *Προγκρέ ντε Σαλονίκ*.

1904: Εγκαινιάζεται στις 11 Δεκεμβρίου η Συναγωγή «Ταλμούδ Τορά».

1905: Ιδρύεται η βιομηχανία ιούτης, λίνου και καννάβευς από τους Τόρρες και Φερναντέζ (σημερινή «Βίλκα») στην περιοχή Χατζήμπαξε, κοντά στον παλαιό σιδηροδρομικό σταθμό.

1908: Εγκαινιάζεται στις 4 Μαΐου το νοσοκομείο της Εβραϊκής Κοινότητας «Χίρς» (σήμερα «Ιπποκράτειο»), προς τιμήν του βαρόνου Χίρς, σε δωρεά του οποίου οφείλεται η ανέγερση.

Αβραάμ Μπεναρόγια (1887-1979), ηγέτης του σοσιαλιστικού κινήματος, εγκαθίσταται στη Θεσσαλονίκη. (Όπως γράφει στην αυτοβιογραφική αφήγησή του: *Όταν πήγα στη Θεσσαλονίκη, είπα θα γίνω εργάτης, για να μπορέσω να διεισδύσω στον εργατικό χώρο, να νιώσω τη θέση του εργάτη [...] Κι έγινα γραμματέας του Σωματίου Εβραίων Τυπογράφων [...] Φτιάξαμε την Εργατική Λέσχη σ' ένα δωμάτιο, στο πάνω πάτωμα ενός αλβανικού μαγέρικου-πανδοχείου στην Εγνατία...).*

Ιδρύεται ο σιωνιστικός αθλητικός όμιλος «Μακαμπή».

Ανεγείρεται το κτίριο της Τράπεζας Θεσσαλονίκης στον κήπο της κατοικίας των Αλλατίνι, ανάμεσα στις οδούς Συγγρού, Βαλαωρίτου και Καθολικών (γνωστό σήμερα ως Στοά Μαλακοπής).

Αρχιραβίνος της πόλης από τις 14 Ιανουαρίου, ο Ιάκωβος Μεϊρ (1858-1935).

1909: Ιδρύεται τον Ιούλιο η σοσιαλιστική οργάνωση Φεντερασιόν (Federation Socialiste) Θεσσαλονίκης, η πιο σημαντική σοσιαλιστική-συνδικαλιστική οργάνωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Σύμφωνα με τον Αβραάμ Μπεναρόγια, που πρωτοστάτησε στη δημιουργία της

Θεσσαλονίκη την πρώτη δεκαετία του 20ού αιώνα

Φεντερασιόν θα ήταν ένα πλατύ εργατικό κίνημα όλων των τοπικών εθνικών σωματείων σε ομοσπονδιακή βάση, χωρίς οι εθνότητες να εγκαταλείψουν τη γλώσσα ή τον πολιτισμό τους, ενώ θα εργαζόνταν όλες για το ίδιο ιδανικό: τον σοσιαλισμό.

Ο Μπεναρόγια εκδίδει επίσης την πολύγλωσση *Εφημερίδα του εργατή*.

1910: Κτίζεται η βίλα Μπιάνκα, στο Ντεπό, από τον έμπορο Ντίνο Φερνάντεζ, ίσως το πιο θρυλικό σπίτι στην πόλη. Σήμερα, μετά την ανακαίνισή της, χρησιμοποιείται για πολιτιστικές εκδηλώσεις.

1911: Σημαντικές εβραϊκές τράπεζες της πόλης (Μοδιάνο, Αλλατίνι) αναστέλλουν τις πληρωμές και προκαλούν τοπικό χρηματιστηριακό κραχ.

Επιδημία χολέρας πλήττει την πόλη, πεθαίνουν εκατοντάδες Εβραίοι, που θάβονται πίσω από το κτίριο Ινταντιέ (παλιά Φιλοσοφική Σχολή).

[Λογοτεχνική αναφορά: Γ. Ιωάννου, Το δικό μας αίμα]

[...] Τη νύχτα, τα ζευγαράκια πηγαίνανε κυρίως στα οπίσθια του Πανεπιστημίου, όπου υπήρχαν κάτι ιδιότροπα μνήματα. Οι Εβραίοι έλεγαν την περιοχή αυτή «Χολέρα». [...] Εκεί βρίσκονταν θαμμένοι όλοι οι Εβραίοι

Ο Αρχιεπίσκοπος Ιακώβ Μείρ προσερχόμενος σε επίσημη τελετή.

που είχαν πάει από χολέρα το 1911 και το 1913. [...] Πάνω στη Χολέρα είναι τώρα κτισμένη η Νομική Σχολή...

Η οικία που εικονίζεται στην παραπάνω φωτογραφία, επί της οδού Βενιζέλου στη Θεσσαλονίκη, ανήκε στον Αρχιεπίσκοπο Ιακώβ Μείρ, κατά δήλωση του Μάρκου Αντζελ. (Ανακοίνωση του κ. Νικολάου Χόρμπου).

1912: Εκδίδονται η γαλλόγλωσση εβραϊκή εφημερίδα *Α' Οπινιόν*, το *Εμπρός* από τον Αντ. Οικονομίδη, η *Παμμακεδονική* από τον Κ. Βελλίδη και η εβραϊκή σοσιαλιστική εφημερίδα *Αβάντι*.

Αρχίζει από τη Θεσσαλονίκη την καριέρα της η ερμηνεύτρια μικρασιατικών τραγουδιών Ρόζα Εσκεναζύ. (Γερμανοεβραία που καταγόταν από την Κωνσταντινούπολη).

[Στοιχεία από την ιστοριογραφία του καθηγητή κ. Γιώργου Αναστασιάδη που δημοσιεύτηκε στο «Θεσσαλονικέων Πόλις», τ. 11 /2010].

Ένα τραγούδι της παράδοσης της Λακωνίας

Του ΜΗΝΑ ΑΝΑΣΤΑΣΑΚΗ

ερωώ τα παλαιϊκά παραδοσιακά άσματα της Λακωνίας ως τα σπουδαιότερα κειμήλια της λαογραφικής Συλλογής μου.

Τα διάφορα παραδοσιακά άσματα ταξίδευαν (με Βραδείς ρυθμούς) από τόπο σε τόπο, σε ολόκληρο τον ελληνικό κόσμο, από την ελληνική Ανατολή (Μικρασία, Κων/λη κ.λπ.) έως την ελλαδική Δύση (Επτάνησα κ.λπ.).

Κάθε τόπος πρόσθετε ή αφαιρούσε κάτι από τα τραγούδια αυτά. Έτσι, όχι μόνο το πρωτογενές άσμα αλλά και οι παραλλαγές αυτού έχουν την ιδιαίτερη αξία τους και δείχνουν τη γλωσσοπλαστική δύναμη ενός τοπικού λαού και τις ιδιαίτερες επιρροές από τις γύρω περιοχές του.

Τα άσματα συγκινούν γενικότερα την ανθρώπινη ψυχή, διότι το κινούν αυτά «ελατήριο» είναι το συναίσθημα, το οποίο έθρεφε ανέκαθεν την ψυχή του λαού μας.

Τα άσματα γενικώς κατατάσσονται σε πολλές κατηγορίες και υποκατηγορίες. Έχουμε έτσι άσματα διηγηματικά, θρησκευτικά, επαγγελματικά, της αγάπης, της ξενιτιάς, της θάλασσας, του πολέμου, της παλικαροσύνης, του χορού και άλλα πολλά. Έχουμε επίσης και μαγικά άσματα, επωδούς κ.λπ. Άσματα είναι δε και τα περιώνυμα μοιρολόγια, θρηνητικά «τραγούδια» αυτά, μεγάλης δύναμης και αισθητικής ιδιαιτερότητας, περισσότερο εκείνα της Μέσα Μάνης.

Δεν θέλουμε όμως εδώ να κάνουμε «μελέτη» περί των ασμάτων της Λακωνίας, αλλά να παρουσιάσουμε χάριν των αναγνωστών μας λίγα από τα τραγούδια αυτά του τόπου μας.

Ένα μικρό ρωμιόπουλο...

*Καράβιν εκινδύνευε στις Κρήτης το μογαζι¹,
είχε 'να βριόπραματευτή² και Τούρκο καπετάνιο,
είχε και τρία ρωμιόπουλα γνώριζα³ τον αγέρα³,
το 'να γνωρίζ' αποβραδίζ τ' άλλο το μεσονύχτι,
το τρίτο το μικρότερο δυ' ώρες να ξημερώσει.*

Ο καπετάνιος φώναξε από την κάμαρή του:

*- Ανέβα μούτσο στα πανιά να ιδείς τι αγέρας είναι.
Παιζογελώντ' ανέβαινε, κλαίγοντα' κατεβαίνει.*

*- Τι έχεις μούτσο που κλαις και βαρυναστενάζεις,
- Ό, τ' είδα καπετάνιο μου ο Θιός να μη το δώσει,
είδα τη θάλασσα βουνό και τον αγέρα ξύδι,
της Κρήτης το ψηλό βουνό ν' αστραφτομπουμπουνίζει...*

*- Τάξετε Τούρκοι στα τζαμιά, Ρωμιοί στα Μοναστήρια,
τάξε κι εσύ Οβριόπουλο την πίστη σου ν' αλλάξεις.*

*- Πάρε Χριστέ την πίστη μου και δώσ μου τη δική σου,
να φέρν' οκάδες το κερί κι οκάδες το λιβάνι,
με τα βουβαλοτόμαρα να κουβαλώ το λάδι...*

Και το καράβι κίνησε, πάει σαράντα μίλια.

Μα ο Οβριός μετάνιωσε:

- Πάρε Χριστέ την πίστη σου και δώσ' μου τη δική μου,

εγώ Οβριός γεννήθηκα, Οβριός και θα πεθάνω.

*Γιομίζ' η θάλασσα πανιά, τα κύματ' από ξάρτια,
γιομίζει κ' η γι' ακρογιαλιά ανθρώπινα κουφάρια...*

*Ένα μικρό ναυτόπουλο ήξερε κι εκουλύμπα,
σαράντα μέρες κουλυμπά, σαράντα μερονύχτια
και στα σαραντατέσσερα βγαίνει σ' έν' ακρογιαλιά.*

Ψιλή φωνίτσα έβαλε όσο κι αν εδυνάθη,

- φτάσε φωνή στη μάνα μου, φωνή στην αδερφή μου...

*Επήρ' η μάνα το γιαλό κ' η αδερφή το κύμα
και πήγαν και τον ηύρανε στην άμμο ξαπλωμένο.*

Κ' η μάνα του τότε ρωτά κ' η μάνα του του λέει:

- Παιδί μου που ντα χέρια σου και πού'ναι τα μαλλιά σου;

*- Τα χέρια μ' είναι στα πανιά και τα μαλλιά στα ξάρτια,
και τ' αποδέλοιπο κορμί το φάγανε τα ψάρια...*

... Θυμάσαι μάνα 'να γκαιρό κι ένα παλιό ζαμάνι

*οπού με καταργιόσουνα ένα Σάββατο βράδυ,
για να με φάει η θάλασσα του Μπέη το καράβι;...*

(Το παραπάνω παλαιότατο άσμα παραδόθηκε δια χειλέων της Μαρουλιώς Μινωπέτρου στον υποφαινόμενο, κατά το έτος 1955, στο χωριό μου, Άγιος Νικόλαος Βοιών, Λακωνίας).

Υποσημειώσεις:

1. «Μπογαζι» = ανοιχτή θάλασσα, ή και θαλάσσιο πέρασμα πλοίων, θαλασσινός δρόμος.
2. «Οβριόςπραματευτής» = Εβραίος έμπορος ή μεταπράτης.
3. «Γνωρίζω τον αέρα» = γνωρίζω τον καιρό, τις πνοές των ανέμων είμαι καλός ναυτικός.

[Η ανακοίνωση του λαϊκού άσματος της Λακωνικής παράδοσης, μαζί με άλλα, έγινε από τον κ. Μ. Αναστασάκη, στον «Λακωνικό Τύπο» (12.10.2010)].

Ο Ανδορριανός Εβραίος*

Του MAX FRISCH

Στην Ανδόρρα ζούσε κάποιος νέος που όλοι τον περνούσαν για Εβραίο. Αξίζει ν' αφηγηθούμε την ιστορία της πιθανολογούμενης καταγωγής του καθώς κι εκείνη της καθημερινής του συμβίωσης με τους Ανδορριανούς που έβλεπαν σ' αυτόν έναν Εβραίο· πρόκειται για μια παραδεδομένη εικόνα του Εβραίου, εικόνα που την έβρισκε παντού μπροστά του. Δυσπιστούσαν απέναντι στον ψυχισμό του, έναν ψυχισμό που, καθώς άλλωστε οι Ανδορριανοί το γνωρίζουν καλά, δεν μπορεί να τον έχει ένας Εβραίος. Τον επιτιμούσαν για την οξύνοιά του, η οποία ακριβώς γι' αυτό γινόταν αναγκαστικά πιο αιχμηρή. Ή ακόμα για τη σχέση του με το χρήμα, που στην Ανδόρρα παίζει μεγάλο ρόλο: γνώριζε, αισθανόταν εκείνο που όλοι τους το σκεφτόντουσαν χωρίς να το λένε. Εκείνος είχε εξετάσει τον εαυτό του για να δει αν αλήθευε το ότι σκεφτόταν συνεχώς το χρήμα· είχε εξετάσει τον εαυτό του, ώσπου ανακάλυψε πως ήταν αλήθεια, πως ήταν γεγονός ότι δεν έπαυε να σκέφτεται το χρήμα.

Το ομολόγησε, το παραδέχτηκε, και οι Ανδορριανοί αλληλοκοιτάζονταν σιωπηλοί, δίχως καμία σχεδόν σύσπαση του προσώπου τους. Ακόμα κι ως προς τα ζητήματα της πατρίδας, γνώριζε επακριβώς τί σκεφτόντουσαν όποτε έπιανε αυτή τη λέξη στο στόμα του, εκείνοι δεν της έδιναν σημασία σαν να επρόκειτο για νόμισμα πεσμένο σε ακαθαρσίες. Γιατί ο Εβραίος -κι αυτό επίσης το γνώριζαν οι Ανδορριανοί- έχει πατρίδες που τις επιλέγει, που τις αγοράζει, αλλά δεν έχει μία πατρίδα όπως εμείς από γεννησιμιού μας· και ό,τι καλό κι αν εννοούσε όταν επρόκειτο για τα συμφέροντα της Ανδόρρας, τα λόγια του έπεφταν σε μια σιωπή, όπως κάτι που πέφτει σε βαμβάκι. Αργότερα

κατάλαβε ότι προφανώς του έλειπε το τακτ' του το είχαν μάλιστα πει απερίφραστα μια μέρα που, απογοητευμένος από τη συμπεριφορά τους, είχε οργιστεί για τα καλά. Η πατρίδα ανήκε, άπαξ και διά παντός, στους άλλους, και δεν αναμενόταν απ' αυτόν ότι θα μπορούσε να την αγαπάει· απεναντίας, οι επίμονες προσπάθειες κι επιδιώξεις του άνοιγαν απλώς χάσμα καχυποψίας ανάμεσα σε αυτόν και τους άλλους. Λαχταρούσε κάποια εύνοια, κάποια ευμένεια, μια υπερβολική οικειότητα εκεί όπου οι άλλοι έβλεπαν μόνο ένα εκ μέρους του μέσον για την επίτευξη των στόχων του, ακόμα κι όταν αδυνατούσαν να του βρουν κάποια ενδεχόμενη πρόθεση.

Έτσι λοιπόν είχαν τα πράγματα έως ότου ανακάλυψε μια μέρα, χάρη στην ακαταπόνητη οξυδέρκειά του που ανέλυε τα πάντα, ότι πράγματι όχι μόνο δεν αγαπούσε την πατρίδα του, αλλά ούτε κι αυτή την ίδια τη λέξη, η οποία του δημιουργούσε δυσφορία κάθε φορά που τη χρησιμοποιούσε. Ήταν προφανές πως είχαν δίκιο. Ήταν προφανές πως αδυνατούσε ν' αγαπήσει πλήρως, με τον ανδορριανό τουλάχιστον τρόπο. Διέθετε βέβαια τη ζέση του πάθους, σε συνδυασμό ωστόσο με την ψυχρότητα της αντίληψής του, πράγμα που οι άλλοι το εκλάμβαναν ως το πάντοτε ετοιμοπόλεμο μυστικό όπλο της εκδικητικότητάς του. Του έλειπε η καρδιά, το ενωτικό στοιχείο· του έλειπε -κι αυτό δεν ήταν δυνατόν να παραβλεφθεί- η θέρμη της εμπιστοσύνης. Η συναναστροφή μαζί του ήταν βέβαια συναρπαστική, πλην όμως διόλου ευχάριστη, διόλου τερπνή. Ο Εβραίος δεν τα κατάφερνε να είναι όπως όλοι οι άλλοι· και μάλιστα, αφού είχε μάταια επιχειρήσει να περνάει απαρατήρητος, περιέφερε τη διαφορετικότητά του μ' ένα είδος ισχυρο-

γνωμοσύνης, υπερηφάνειας και, παραπίσω, ύπουλης εχθρότητας, την οποία -επειδή ήταν και γι' αυτόν οδυνηρή- εξωραΐζε με άσμενη ευγένεια. Ακόμα κι όταν υποκλινόταν, το έκανε σαν ένδειξη μομφής, λες και έφταιγε ολόκληρο το περιβάλλον του που ήταν Εβραίος.

Οι περισσότεροι Ανδορριανοί δεν του έκαναν κανένα κακό.

Ούτε επομένως και τίποτα καλό.

Υπήρχαν άλλωστε και Ανδορριανοί πιο ελεύθερου και προοδευτικού, όπως οι ίδιοι το χαρακτήριζαν, πνεύματος, οι οποίοι αισθάνονταν να έχουν υποχρεώσεις απέναντι στην ανθρωπότητα· έτσι, τον Εβραίο τον σέβονταν, όπως τόνιζαν, ακριβώς για τα εβραϊκά του προτερήματα: την οξυνοιά του και άλλα. Του παραστάθηκαν ως την ημέρα του θανάτου του, που υπήρξε φρικτός, τόσο φρικτός κι αποτρόπαιος, ώστε φρικίασαν ακόμα και οι Ανδορριανοί εκείνοι που δεν είχαν μέχρι στιγμής συγκινηθεί από το γεγονός ότι και ολόκληρη η ζωή του είχε υπάρξει φρικτή. Τούτο σημαίνει ότι, στην πραγματικότητα, δεν τον λυπήθηκαν ή, για να το πούμε πιο απροκάλυπτα, δεν τους έλειψε που τον έχασαν. Αγανάχτησαν μονάχα μ' εκείνους που τον σκότωσαν καθώς και με τον τρόπο που τον σκότωσαν -προπαντός με τον τρόπο.

Για καιρό μιλούσαν γι' αυτό.

Μέχρι την ημέρα που μαθεύτηκε κάτι που κι ο ίδιος ο νεκρός δεν θα μπορούσε να το γνωρίζει, ότι δηλαδή ήταν ένα έκθετο παιδί, που οι γονείς του ανακαλύφθηκαν αργότερα, κι ότι ήταν εξίσου Ανδορριανός όπως κι εμείς οι άλλοι...

Κανείς πια δεν ξαναμίλησε γι' αυτό.

Κάθε φορά όμως που οι Ανδορριανοί κοιτάζονταν στον καθρέφτη, έβλεπαν με τρόμο πως είχαν, δηλαδή πως ο καθένας τους είχε, τα χαρακτηριστικά του Ιούδα.

Οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἶδωλον τοῦ Θεοῦ, έχει γραφτεί. Τούτο θα έπρεπε να ισχύει και για τον Θεό ως αυτό που είναι Ζων μέσα σε κάθε άνθρωπο και εί-

ναι απερινόητο. Αλλά τούτο είναι ένα αμάρτημα που, όπως οι άλλοι το διαπράττουν ως προς εμάς, έτσι κι εμείς το διαπράττουμε σχεδόν αδιάκοπα ως προς τους άλλους.

Παρεκτός όταν αγαπάμε.

Επίμετρο

Σ

τον «Ανδορριανό Εβραίο» το κεντρικό πρόσωπο είναι ένας κάτοικος της Ανδόρρας, που όλοι τον θεωρούν Εβραίο. Τούτο έχει τραγικές επιπτώσεις στη ζωή του λόγω των αντισημιτικών προκαταλήψεων των συμπολιτών του, οι οποίες, πριν τον οδηγήσουν τελικά στη θανάτωση, τον κάνουν να υιοθετήσει και ο ίδιος «τυπικά εβραϊκά» χαρακτηριστικά γνωρίσματα. Ώσπου, εκ των υστέρων, ανακαλύπτεται ότι δεν ήταν Εβραίος αλλά ένα έκθετο ανδορριανό παιδί, υιοθετημένο από Εβραίους. Η Ανδόρρα του διηγήματος δεν έχει βέβαια καμία σχέση με το υπαρκτό, ομώνυμο κρατίδιο, που βρίσκεται στα Πυρηναία, στριμωγμένο ανάμεσα στη Γαλλία και την Ισπανία. Ανδόρρα είναι απλώς το όνομα ενός προτύπου.

Σε τούτο το διήγημα που γράφτηκε στην τελευταία πενταετία της οδυνηρής δεκαετίας του '40, βάσιση, κατά κάποιον τρόπο, ο Μαξ Φρις το γνωστότατο θεατρικό έργο του *Ανδόρρα*, που άρχισε να το συγγράφει το 1958 και το ολοκλήρωσε το 1960 και που πρωτοπαρουσιάστηκε στις 2 Νοεμβρίου 1961 στη Ζυρίχη. Στην Ελλάδα παρουσιάστηκε το 1962 από το Θέατρο Τέχνης, σε μετάφραση του Μάριου Πλωρίτη και σκηνοθεσία του Κάρολου Κουν, και με τον Μίμη Κουγιουμτζή στο κεντρικό ρόλο του «Εβραίου».

* Τίτλος πρωτοτύπου: «Der andorranische Jude», *Gesammelte Werke in zeitlicher Folge*, Band 2: (1944-1949), Suhrkamp Verlag, Φραγκφούρτη/Μάιν 1976.

[Η μετάφραση και το επίμετρο είναι του **Φοίβου Ι. Πιομπίνου** και δημοσιεύτηκε στο περιοδικό «Πάρδος» (τ. 39-40) Δεκέμβριος 2010].

› Ελληνικό και Εβραϊκό Πνεύμα

Ο κ. Αντώνης Ν. Βενέτης (Μοναστηράκι Δωρίδος)
δημοσίευσε στην «Καθημερινή» (8.9.2010) τις παρακάτω απόψεις:

Κύριε διευθυντά,

Θα ήθελα να αναφερθώ σε μια παλαιότερη και ουσιαστικά πρώτη προσέγγιση Ελλήνων και Εβραίων στην Ελληνιστική Εποχή.

Τότε, με πρώτους τους Εβραίους της μεγάλης και πλούσιας κοινότητας της Αλεξάνδρειας έρχονται σε επαφή με τον αρχαίο ελληνικό λόγο. Γοητευμένοι από τον ελληνικό τρόπο ζωής, το ελληνικό πνεύμα, τον φιλοσοφικό λόγο, σημαντικός αριθμός των ανωτέρων αλλά και μεσαίων τάξεων της Εβραϊκής Κοινότητας της Αλεξάνδρειας αλλά και της Ιουδαίας, ασπάζονται την ελληνική αντίληψη των

πραγμάτων. Αυτό, η επίδραση δηλ. του ελληνικού λόγου και πνεύματος αλλά και του τρόπου ζωής επί των Εβραίων, εθεωρήθη από τους ορθοδόξους Εβραίους, που διεκρίνοντο για τη βαθιά τους προσήλωση στη θρησκεία τους και τη μεσσιανική αντίληψη, σαν θανάσιμη απειλή για τον Ιουδαϊσμό.

Έτσι, η εξέγερση των Μακκαβαίων τον 2ο αιώνα π.Χ. ήταν η απάντηση των συντηρητικών Εβραίων κατά των ομοφύλων τους «Ελληνιστών», οι οποίοι χρησιμοποιούσαν ακόμα και ελληνικά ονόματα, όπως ο αρχιερέας Μενέλαος, ο οποίος εθεωρείτο «ακραίος ελληνιστής». Η εξέγερση των Μακκαβαίων, ενώ

στην αρχή εστράφη κατά των Σελευκιδών ηγεμόνων της Συρίας, σύντομα μετετράπη σε εμφύλια διαμάχη μεταξύ «Ελληνιστών» και «Ορθοδόξων».

Η διαμάχη αυτή κράτησε παραπάνω από μια ανθρώπινη γενιά, από το 175 π.Χ. μέχρι το 142 π.Χ., με υποχώρηση των «Ελληνιστών».

Αλλά η επαφή αυτή των Εβραίων με τον φιλοσοφικό λόγο των Ελλήνων και γενικότερα με την ελληνική αντίληψη των πραγμάτων ήταν ο διάυλος για να διακριθεί διαχρονικά ο μικρός αυτός και μέχρι τότε ποιμενικός λαός σε όλα τα επίπεδα: γνώσης, φιλοσοφίας, επιστήμης, τέχνης και κουλτούρας.

› Εβραίοι στην Αιθιοπία

Ο ιστορικός κ. **Σαράντος Καργάκος** - Αθήνα γράφει τα παρακάτω:

Σας ευχαριστώ για την αποστολή του περιοδικού σας και σας εύχομαι -παρότι ξέρω την ημερολογιακή διαφορά- καλή χρονιά. Για όλο τον κόσμο.

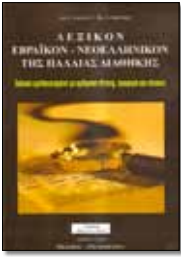
Ο λόγος που σας γράφω είναι ο εξής: προ 24ώρου επέστρεψα από ένα μακρύ και επίπονο ταξίδι στην Αιθιοπία. Με φοβερή ταλαιπωρία έφθασα σε κάποιο χωριό που λέγεται Γολέκα ή Γουαλέκα ή Μουτά Ισ-

ραέλ. Είχα την πληροφορία ότι εκεί ζουν οι λεγόμενοι «Μαύροι Εβραίοι». Δεν βρήκα ψυχή. Βρήκα μόνον εντοπίους που κατασκευάζουν χοντροκομμένα αντίγραφα εβραϊκών συμβόλων ή καλλιτεχνημάτων. Μόνο στα μετρίως συντηρημένα ανάκτορα του Γκόνταρ ή Γκοντάρ ή Γκόντερ συνάντησα μία εβραϊκή οικογένεια (3 γενιές) που κατάγονταν από εκεί. Είχαν διατηρή-

σει όλα τα στοιχεία της παλαιάς τους αμφίεσης πλην των δύο νεωτέρων. Η χαρά που έκαναν, όταν άκουσαν πως είμαστε Έλληνες και ότι προτιθέμεθα να επισκεφθούμε με την πενταμελή συντροφιά μου το άλλοτε χωριό τους, δεν περιγράφεται.

Εύχομαι ολόψυχα υγεία και κάθε ευτυχία στις οικογένειές σας, ειρήνη σε όλη τη γη κι αδελφοσύνη στους λαούς.

Βιβλίο

ISAACK LOWNDES:
*Λεξικόν Εβραϊκόν -
Νεοελληνικόν της
Παλαιάς Διαθήκης*
(Αθήνα, 2010)

Το βιβλιοπωλείο «Το Ανώγειο» επανεξέδωσε το μοναδικό και για πολλά χρόνια εξαντλημένο Λεξικό, που στην πραγματικότητα είναι μετάφραση και προσαρμογή στα νέα ελληνικά του κλασικού λεξικού του Gesenius, γνωστού σε όλους τους μελετητές της Παλαιάς Διαθήκης.

Η πρώτη έκδοση του μνημειώδους αυτού έργου έγινε στην Μάλτα το 1842. Πρόκειται για ογκώδες έργο 1.000 σελίδων, στο οποίο παρουσιάζονται και ερμηνεύονται οι 8.672 λέξεις του εβραϊκού κειμένου της Παλαιάς Διαθήκης.

Το έργο συνοδεύεται από την πρώτη του έκδοση με Επιτομή της Εβραϊκής Γραμματικής, ενώ η παρούσα έκδοση εμπλουτίστηκε από τους αριθμούς του Strong's Exhaustive Bible Concordance, την προφορά των λέξεων γραμμένη με ελληνικούς χαρακτήρες από τον Ραββίνο κ. Ιακώβ Αράρ και επίσης πίνακες ευρετηρίου των λέξεων κατά Strong, καθώς και με βιογραφικά στοιχεία του συγγραφέα.

Η προ πολλών δεκαετιών πρωτοβουλία του Λάουνδς να αναλάβει τούτο το μοναδικό έργο

και μάλιστα δεκαπέντε μόλις χρόνια μετά την ανεξαρτησία του νέου ελληνικού κράτους, αποτελεί αξιοθαύμαστο παράδειγμα του πόσο κάποιοι φιλέλληνες αγάπησαν τον ελληνικό λαό.

Αν κάποιος ρωτούσε γιατί άραγε χρειαζόταν ένα τέτοιο βιβλίο σήμερα, όταν η ψηφιακή και διαδικτυακή προσφορά σχετικών βοηθημάτων στην αγγλική και άλλες γλώσσες είναι τόσο πλούσια, θα λέγαμε ότι το Λεξικό αυτό υπερέχει σε πολλούς τομείς επειδή γράφτηκε συγκεκριμένα για τον Έλληνα μελετητή της Βίβλου και με αναφορά στην ελληνική γραμματική και συντακτικό. [Το τηλέφωνο του βιβλιοπωλείου «Ανώγειο» είναι 210-8231328].

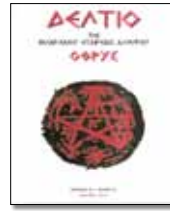

ΔΗΜ. ΤΣΙΝΙΚΟΠΟΥΛΟΥ:
*Βίβλος - Ένα βιβλίο
επαναστατικό*
(Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Αγνώ-
στο 2010)

Συνεχίζοντας τις μελέτες του Σγύρω από θρησκευτικά θέματα ο γνωστός συγγραφέας κ. Δ. Τσινικόπουλος δίνει με το παρόν βιβλίο μία άλλη όψη της Βίβλου παρουσιάζοντας τα πρωτοποριακά μηνύματα που περιέχει.

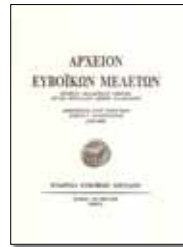
Με βάση την παραδεκτή αρχή ότι η Βίβλος είναι εκείνη που διαμόρφωσε τον Δυτικό Πολιτισμό με το κοινωνικό -πέρα από το θρησκευτικό- περιεχόμενό της, το συγκεκριμένο μελέτημα αναλύει τη συμβολή της Βίβλου σε θέματα όπως η ελευθερία, η δικαιοσύνη, η ειρήνη, η αξία του προσώπου κ.ά., συμβολή η

οποία έχει αποκτήσει παγκοσμιότητα με τα πρωτοποριακά της μηνύματα ως έκφραση της βασιλείας του Θεού επί της γης.

*Δελτίο της Φιλαρχαίου
Εταιρείας Αλμυρού
<Οθρυσ>*
(τεύχος 14 - Αλμυρός 2010)

Επί 14 χρόνια (από το 1997) εκδίδεται το παρόν Δελτίο, το οποίο περιέχει ενδιαφέροντα μελέτηματα για την περιοχή Αλμυρού (της Μαγνησίας). Τα μελέτηματα αναφέρονται στην ιστορία προσώπων και χωρών της περιοχής από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα.

*Αρχειόν Ευβοϊκών
Μελετών*

Κυκλοφόρησαν οι τόμοι ΛΣΤ (2005-2006), ΛΖ (2007) και ΛΗ (2008-2009) του Αρχείου Ευβοϊκών Μελετών.

Στους τόμους αυτούς περιλαμβάνονται πρωτότυπες μελέτες για θέματα ιστορικά, λαογραφικά, λογοτεχνικά κ.ά. που αναφέρονται σε πρόσωπα, περιοχές και καταστάσεις της Εύβοιας. Επίσης περιέχονται ευβοϊκά σύμμικτα καθώς και πνευματικές εκδηλώσεις με αντίστοιχα περιεχόμενα.

ΕΒΡΑΙΟΙ ΣΤΗΝ ΤΟΠΙΚΗ ΑΥΤΟΔΙΟΙΚΗΣΗ

Κατά τις τελευταίες δημοτικές εκλογές εξελέγησαν ως Δημοτικοί Σύμβουλοι από την Εβραϊκή Κοινότητα της Ελλάδος οι:

– **Μωϋσής Ελισάφ**, καθηγητής της Ιατρικής Σχολής του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων και πρόεδρος της Ισραηλιτικής Κοινότητας Ιωαννίνων, πρώτος σε αριθμό ψήφων στο ψηφοδέλτιο στο οποίο ανήκε.

– **Χασδάι Καπόν**, οικονομολόγος, ως Δημοτικός Σύμβουλος Θεσσαλονίκης και Αντιδήμαρχος Οικονομικών και Αντιδήμαρχος Οικονομικών.

– **Τίλντα Καββασιάδη – Καράσσο**, οικονομολόγος, ως σύμβουλος στο πρώτο διαμέρισμα της πόλης.

Αναφερόμενος στην παραπάνω εκλογή ο πρόεδρος του Κ.Ι.Σ.Ε. κ. Δαυίδ Σαλιέλ δήλωσε μεταξύ άλλων: «Ως Εβραίοι Θεσσαλονικείς θα μου επιτραπεί η ιδιαίτερη συγκίνηση γιατί μετά από τον τραγικό χαμό του Ολοκαυτώματος, που κατέστρεψε από τις ρίζες της την παλαιά Κοινότητα της «Ιερουσαλήμ των Βαλκανίων», ξαναφαιίνεται η αναγέννησή της μέσα στα πλαίσια της τοπικής κοινωνίας.

Σε μία εποχή όπου ακούγονται και πάλι μισαλλόδοξες αντισημιτικές κραυγές, η ελληνική κοινωνία με τις συγκεκριμένες επιλογές της αποδεικνύει ότι καταδικάζει τον αντισημιτισμό και τιμά τη δημιουργική εβραϊκή παρουσία».

Πίνακας Περιεχομένων

33ου Τόμου περιοδικού «Χρονικά» (2010, τεύχη 225-230)

Πίνακας Τευχών

Τεύχος 225 (Ιανουάριος – Φεβρουάριος 2010)
Τεύχος 226 (Μάρτιος – Απρίλιος 2010)
Τεύχος 227 (Μάιος – Ιούνιος 2010)
Τεύχος 228 (Ιούλιος – Αύγουστος 2010)
Τεύχος 229 (Σεπτέμβριος – Οκτώβριος 2010)
Τεύχος 230 (Νοέμβριος – Δεκέμβριος 2010)

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ

A Αβραμίδης Δ.Σ., 226/7 Αμπατζοπούλου Φραγκίσκη, 229/3	Z Ζουμπουλάκης Μιχάλης, 227/6	P Ρηγινός Δ., 227/2
B Βαρών - Βασάρ Οντέτ, 230/16 Βενουζίου Βίκτωρ, 228/6 Bernheim Gilles, 225/2 Βουρουτζίδης Χαράλαμπος, 229/10	Θ Θέμελης Πέτρος, 225/8	Σ Σαββίδης Αλέξης, 225/9 Σαραντάκος Δημ., 225/6 Σικελιανός Άγγελος, 227/3
Γ Γασπαρινάτος Σπύρος, 227/15 Γερонуμάκη Ζιζή, 227/14 Γιωτοπούλου-Σισιλιάνου Ε., 230/3	G Gordon Cyrus, 225/3	T Τερζάκης Άγγελος, 226/5
Δ Δρόσος Διον., 228/11 Δρουμπούκη Α. - Μ., 230/13	K Κανελλόπουλος Παν., 225/3 Καργάκος Σαράντος, 226/14	Φ Φλωρεντίν Σολ-Ακης, 230/9 Φράνκο Εοσθήρ, 229/2 Φρεζής Ραφαήλ, 229/4
E Επίσκοπος Δημητριάδος Γερμανός, 225/18 Ελευθεριάδης Αντ., 228/3	M Ματαλών Ευτυχία, 228/12	X Χατζηαντωνίου Κώστας, 227/1 Χελιδόνης Στέφ., 230/12
	N Ναρ Αλμπέρτος, 226/17	W Wieviorka Annete, 226/15
	Π Παπαδοπούλου Τέτα, 226/2 Παπαματθαϊάκις Γιώργος, 225/2 Πατρίκιος Τίτος, 230/2	

ΠΙΝΑΚΑΣ ΘΕΜΑΤΩΝ

A Alliance Israélite Universelle, 229/4 Αντισημιτισμός, 225/18, 226/2, 226/14, 227/2-3	I Ιστορικά Ανάλεκτα, 225/19 Ισραηλιτικές Κοινότητες Ιονίων Νήσων, 227/15 Ισραηλιτική Κοινότητα Αθηνών, 228/10 Ισραηλιτική Κοινότητα Ιωαννίνων, 228/11 Ισραηλιτική Κοινότητα Καβάλας, 228/6 Ισραηλιτική Κοινότητα Κέρκυρας, 230/3 Ισραηλιτική Κοινότητα Λακεδαιμονίας, (αφιέρωμα), 225/6 κ.έ. Ισραηλιτική Κοινότητα Πατρών, 226/7 Ισραηλιτική Κοινότητα Σερρών, 229/10	
B Βίβλος (και Όμηρος), 226/3 Βορέας Θεόφιλος, 230/22		
Γ Γλώσσα (Ελληνική-Εβραϊκή), 228/3		
Δ Διηγήματα, 225/21, 226/17		
E Εβραϊκή ταυτότητα, 225/2		

Κ

Κοέν Αλμπέρ, 230/15

Μ

Μετανάστευση (στο Ισραήλ), 228/13

Ν

«Νύχτα των Κρυστάλλων», 230/12

Ο

Ολοκαύτωμα, Δράση ΕΔΜ, 225/20, 226/14 και 15, 227/6, 228/12, 229/2, 230/2

Π

Ποίηση - Εβραίοι, Ολοκαύτωμα, 229/3

Προφήτες του Ισραήλ, 225/3

Σ

Σαλτιέλ Μωρίς, 228/15

Σαμπετάι Σεβί, 230/9

Φ

Φριζής Μαρδοχαίος, 227/11

ΕΚΔΟΣΕΙΣ

- ◆ Κ.Ι.Σ.Ε., «Νέοι στη δίνη της Κατοχικής Ελλάδας. Ο διωγμός και το Ολοκαύτωμα των Εβραίων 1943-1944», 225/25
- ◆ Κυρ. Μελέτη, «Η παρουσία των Εβραίων στις ελληνικές πόλεις της β' περιόδου του Αποστόλου Παύλου», 225/25
- ◆ Κωνσταντίνου Δ. Μαγκλιβέρα, «Το ζήτημα των πολεμικών επανορθώσεων για τις λεηλασίες κατά την ναζιστική κατοχή της Ελλάδος: Η περίπτωση του νομισματικού χρυσού των Εβραίων», 225/25
- ◆ M-A Anglada, «Το βιολί του Αουσβιτς», 225/28
- ◆ Ιωσ. Βεντούρα, «Κυκλώνιος», 225/28
- ◆ Νίκου Δαββέτα, «Η Εβραία νύφη», 225/28
- ◆ Μ. Μάρκογλου, «Η Αμερική όπως την είδα», 225/28
- ◆ Ανδρ. Σεφικά, «Αναμνήσεις μιας ζωής και ενός κόσμου από έναν κοσμοπολίτη Εβραίο της Θεσσαλονίκης», 226/20
- ◆ Θρασ. Παπαστρατή, «Από την Γκιουμουλτζίνα στην Τρεμπλίνκα - Ιστορία των Εβραίων της Κομοτηνής», 226/20
- ◆ Λουκίας Δέρβη, «Ομπρέλες στον ουρανό», 226/20
- ◆ Δήμου Βογιατζόπουλου, «Η Ξάνθη πριν και μετά τον 2ο Παγκόσμιο Πόλεμο», 226/20
- ◆ Κ.Ε. Fleming, «Ιστορία των Ελλήνων Εβραίων», 227/18
- ◆ Moise Rahmani, «Rhodos un pan de notre mémoire», 227/18
- ◆ Λέων Ναρ, «Γιωσέφ Ελιγιά - Άπαντα», 227/18
- ◆ Θρασ. Παπαστρατή, «Στάχτες και δάκρυα στη λίμνη...», 227/18
- ◆ Διον. Κ. Μαγκλιβέρα, «Η αξιοπρέπεια του ανθρώπου», 227/18
- ◆ Δημ. Ψαρρά, «Το κρυφό χέρι του Καρατζαφέρη», 228/18
- ◆ Ενώσεως τ. βουλευτών, «Πρακτικά Ημερίδων», 228/18
- ◆ Γιάννη Μουγογιάννη, «Το Ελληνικό Τραγούδι - Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις», 228/18
- ◆ Σαμουήλ Μόρδου, «Οι Εβραίοι της Ζακύνθου», 229/18
- ◆ Γιώργου Γλυκοφρύδη, «10 ώρες δυτικά», 229/18
- ◆ Διον. Σέρρα, «Στο κοινόβιο του μοναχού μαζί...», 229/18
- ◆ Νώντα Τσίγκα, «Μαύρο χιόνι», 229/18
- ◆ Θρασ. Παπαστρατή, «Οι Εβραίοι της Καβάλας», 229/18
- ◆ Μαίρης Αλβο-Μπενβενίστε, «Μνήμες της ζωής μου», 230/22
- ◆ Μαρ. Κλιάφα, «Η επιχειρηματικότητα στα Τρίκαλα 1881-1960», 230/22
- ◆ Ελληνικού Κέντρου Φωτογραφίας «Σύλβια, Αουσβιτς, Μαϊντάνεκ», 230/22

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΤΑ «ΧΡΟΝΙΚΑ»

Σεραφείμ Αθανασίου, «Η Συνοικία «Οβριακή» της Ρόδου», 226/21

Μ. - Μ. Μαΐσης, Οι Εβραίοι της Λακεδαιμονίας, 226/22

Χρήστος Γαρνάβος, Η αναγραφή του θρησκευάτος στα απολυτήρια των ελληνικών σχολείων, 229/17

Χρυσ. Κοσμίδης, Η καταπολέμηση του Αντισημιτισμού και του Νεοναζισμού, 230/21

Παν. Ωρολογάς, Μνήμες θηριωδίας, 230/21

“CHRONIKA”

Edition of the Central Board of Jewish Communities in Greece
36, Voulis str., 105 57 Athens, Greece, Tel.: ++30-210-32 44 315, fax: ++30-210-33 13 852
e-mail: hhkis@ath.forthnet.gr Web site: www.kis.gr

Summary of Contents of Issue 231, vol. 34 January - March 2011

- ✓ Under the heading “Itching Jews: the Explanation”, journalist Pantelis Boukalas writes about the ease with which many European countries blame Jews for all sorts of troubles that plague them, calling them “**Jewish conspiracies**”.
- ✓ Researcher Dimitris Tsinikopoulos looks at similarities between the **ancient wisdom of the orient and biblical gnomic verse**. The degree of similarity overturns the claim made by some critics that Hebrew gnomic verse developed at a later date; a view still adhered to in some religious circles.
- ✓ Dr Raphael Moisis writes about aspects of the work of his father, **Asser Moisis** (1899-1975), one of the pre-eminent figures of Greek Jewry in the post war years. As well as working to rekindle the life of communities devastated in the Holocaust of Greek Jews, Asser Moisis was a prolific writer whose work helped form bonds between Greek and Jewish people. A bibliography of Asser Moisis’ work is included.
- ✓ Eminent journalist Yannis Marinos writes about how he revealed that a document attributed to **Henry Kissinger** in which he supposedly attacked the Greek people, was not genuine.
- ✓ Journalist Manolis Kalomiris writes an article on **falsehoods spread against Jewish people** in anti-Semitic campaigns.
- ✓ Data concerning the **Jewish Community of Thessaloniki in the first decade of the 20th century** are reproduced in Giorgos Anastasiades’ historical account.
- ✓ In a piece on traditional folk verses, Minas Anastasakis writes about a **folk song from Laconia** in the Peloponnese featuring a young Jewish sailor.
- ✓ There follows a short story by Max Frisch entitled “**The Andorran Jew**”, which deals indirectly with anti-Semitism and which was performed on the Greek stage in 1962.
- ✓ Views on correlations between the Greek and Jewish spirit and the Jews of Ethiopia are voiced in **readers’ letters**.
- ✓ The issue closes with book reviews.

Translated from Greek by: *Kay-Elvina Sutton*

Cover illustration: *A postcard dating from early last century depicting a Jewish lady from Thessaloniki in the typical dress of the time. (From the archives of Moses K. Constantinis)*

ΧΡΟΝΙΚΑ זכרונות

ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ: ΚΕΝΤΡΙΚΟ ΙΣΡΑΗΛΙΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΚΔΟΤΗΣ: Ο Πρόεδρος του Κ.Ι.Σ. ΔΑΥΙΔ ΣΑΛΤΙΕΛ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ: Γραφείο Δημοσίων Σχέσεων

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΓΡΑΦΕΙΩΝ: Βουλής 36 • 105 57 ΑΘΗΝΑ Τηλ. 210 - 32.44.315-8

E-mail: hhkis@ath.forthnet.gr • Internet site: <http://www.kis.gr> • Κωδικός εντύπου: 3502

ΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Μιχάλης Κύρκος, Υψηλάντου 25 Αθήνα, τηλ.: 210 - 72 18 421

Τα ευνόγητα άρθρα εκφράζουν τις απόψεις των συγγραφέων τους.

Διανέμεται δωρεάν

Spot Πλατίνου

Gold Eurobank MasterCard

Μία ανεκτίμητη συλλογή ολοκληρώνεται!

Τρεις κάρτες MasterCard, μία επιλογή: Eurobank

 210-95 55 555

